

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hana Kubisová

Text a kontext: Obraz Žida v raně novověké anglické literatuře

Text and Context: The Image of the Jew in Early Modern English Literature

Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr. Jaroslav Miller, M.A., Ph.D.

Olomouc 2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem použila pouze uvedené pramenů a literatury.

V Olomouci dne 20. dubna 2009

Hana Kubisová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji panu doc. Mgr. Jaroslavu Millerovi, M.A., Ph.D. za laskavé vedení práce a podnětné rady.

OBSAH

PROHLÁŠENÍ.....	2
PODĚKOVÁNÍ.....	3
OBSAH.....	4
ÚVOD.....	5
1. Židé ve středověké Anglii a jejich obraz v literatuře.....	7
2. Počátek raného novověku – židovský mýtus pokračuje	11
3. Shakespeare a Židé	18
4. Od Shakespeara k znovupřijetí Židů do Anglie.....	27
5. Od Whitehall ke konci raného novověku	35
6. 19. století – boj za rovnoprávnost.....	40
ZÁVĚR	45
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	47
ANOTACE	51
RESUMÉ	52

ÚVOD

Počátek působení Židů v Anglii spadá do 2. poloviny 11. století, tedy doby, od které se začínal utvářet a formovat přístup anglické společnosti k tomuto v mnoha směrech odlišnému etniku. Právě ona odlišnost sehrála v dějinném vývoji klíčovou roli a ovlivnila vztah obyvatelstva k příslušníkům židovské komunity.

Ačkoliv jejich přítomnost v této zemi byla přerušena vyhnáním v roce 1290 a znovu oficiálně povolena až v roce 1656, tak nelze hovořit o úplném vymizení Židů z Anglie. Ponecháme-li stranou tajné Židy – marranos, tak v historickém povědomí lidí zůstali pevně zakotveni.

Za jeden z faktorů majících vliv na tuto skutečnost lze nepopíratelně považovat dramatickou a literární produkci své doby, jež měla působnost v širokém spektru společnosti a udržovala určité zažitá a většinou mylné představy v myslích obyvatel.

Negativní přístup k Židům byl již od středověku formován kázáním kněží, uvedením zlé a podlé postavy Žida do dramatických her a mysterií, kde tak postupem času vznikl literární stereotyp přejímaný hromadně raně novověkými autory.

Nejznámější literární zpodobnění Žida v dílech nejvýznamnějších dramatiků své doby jako Shakespeare a Marlowe vznikla v podstatě na základě mýtu, souboru tradovaných představ, stereotypů a klišé, jež se od historické pravdy a skutečnosti velmi odlišovaly.

Stereotyp můžeme definovat jako typizovaný, zjednodušený a stále znovu opakovaný soubor určitých představ trvalého charakteru, které člověk přebírá od svého okolí často již od raného dětství, aniž by měl s danou skutečností nějakou vlastní empirickou zkušenost, jež by ho opravňovala k takovému přístupu.

V našem případě stereotyp negativní povahy přisouzený židovskému etniku souvisí také s vymezováním se jedince vůči nepříteli, utvářením své vlastní identity na základě srovnávání se s tím druhým, jehož mohl kromě Žida zastupovat i Turek, Španěl apod. Obecně řečeno, obraz druhého představovalo určité společenství lidí lišící se např. sociálními, ekonomickými a náboženskými podmínkami.

Takto vzniklý obraz židovského člověka se stálým opakováním stal součástí společnosti a veřejného mínění, které jím bylo formováno. Pomocí literární a divadelní produkce se typická postava Žida stále oživovala a v různých obměnách byla

prezentována širokým vrstvám obyvatelstva, pro které bylo zejména divadlo snadno dostupným zdrojem zábavy.

Tato práce se zaměřuje na zodpovězení otázek, jakým způsobem se stereotypní předsudky vztahující se k Židům v průběhu staletí proměňovaly nebo naopak, které společné rysy vykazovaly.

Jako základní historický pramen při tomto zkoumání byla použita anglická literatura obsahující ve větší či menší míře zmínky související s tímto tématem. Vzhledem k velkému množství literární produkce byla vybrána pouze díla svým obsahem a zpracováním nejdůležitější a nejzásadnější pro tuto práci.

Ze středověké produkce jsou nejpodstatnější *Canterburské povídky*, z 16. století *The Three Ladies of London*, *Maltský žid* a *Kupec Benátský*. Drama 17. století zastupují *The Custom of the Country*, *The Jews' Tragedy* a *The Devil's Law Case*; z 18. století to jsou hry *The Jew of Venice*, *Money the Mistress* a *Fashionable Lover*. Z širokého spektra literatury 19. století byla vybrána díla *Ivanhoe*, *Oliver Twist* a *Neblahý Juda*.

V centru zájmu stojí období raného novověku, kterému je věnována největší pozornost; pro celistvý náhled na věc je však zmíněno i předchozí období středověku a následně navazující století devatenácté.

Za hlavní přelom považuji vstup renesančních autorů Shakespeara a Marlowa, z jejichž pera vzešlo vrcholné vyobrazení postavy Žida, jež v sobě spojilo předchozí tradované mýty a následně se stalo inspirací pro mnoho dalších.

Dějiny židovského obyvatelstva v Anglii jsou zpracovány historiky velice podrobně a odborné literatury zabývající se tímto tématem je velké množství. Práce Josepha Jacobse, Davida S. Katze a Jamese Shapira poskytují velice podrobné informace o historii anglických Židů. Zejména bych ale zdůraznila studii Bernarda Glassmana *Anti-semitic Stereotypes without Jews*, která na základě rozboru literatury, náboženských kázání aj. do roku 1700 analyzuje stereotypní pohled křesťanů na Židy. Jako další sekundární literatura byly použity literárně-historické články a studie zaměřené především na renesanční období.

Vývoj stereotypně formulovaných názorů zachycených dobovou literární tvorbou a zejména dramatem je doprovázen zachycením nejdůležitějších historických událostí, jež měly velký dopad na život židovské komunity v Anglii a často přispěly k znovuoživení zájmu veřejnosti o tuto specifickou sociální skupinu.

1. Židé ve středověké Anglii a jejich obraz v literatuře

Příchod Židů do Anglie je spjat s nástupem krále Viléma I. Dobyvatele na anglický trůn v roce 1066. Židovská komunita se v této zemi během středověku postupně rozrostla asi na 5000 lidí a její prosperita byla spjata zejména s finančnictvím. Katolická církev nepovolovala křesťanům jakoukoliv formu obživy související s půjčováním peněz, a proto se tato profese stala hlavní doménou židovského obyvatelstva.

V souvislosti s rostoucím bohatstvím Židů také stoupala jejich pozice ve společnosti, čímž se stali nejen terčem kritiky katolických duchovních, ale také objektem zájmu panovníka, jenž v jejich jmění viděl možnost, jak se zbavit dluhů. Pokud byli schopni zásobovat krále finančními půjčkami či platit vysoké daně, tak nad nimi držel ochrannou ruku.

V roce 1275 byla lichva prohlášena za nelegální činnost, což židovské osazenstvo Anglie zasáhlo jak po ekonomické, tak i početní stránce poměrně výrazně. A v roce 1290 je zadlužený král Edward I. vyhnal definitivně ze země na žádost parlamentu, jehož přízeň potřeboval z důvodu vypsání nových daní.¹

Koncem 13. století tedy mizí poslední stopy tohoto specifického etnika na anglické půdě. Jeho fyzická přítomnost se až na výjimky stává do 2. poloviny 17. století minulostí, avšak povědomí o tomto národu přetrvává v myslích lidí téměř čtyři století díky náboženským kázáním a hlavně dramatu.

Nepřítomnost Židů nebránila tomu, aby aspoň fiktivně neobživli v postavách autorů středověkých her a jejich perem se tak rozšířili do povědomí anglického lidu. Právě zde lze nalézt počátky zkreslených názorů na židovské etnikum, které jednak vychází z odlišnosti a specifického náboženství této kultury, ale také snahy dokázat pravdivost katolické víry v kontrastu s jiným náboženstvím – judaismem.

Na utváření typické postavy Žida měla kromě dramatických představení vliv také náboženská kázání, která v různých podobách vinila židovský národ z ukřižování Ježíše.² Vzhledem k velké negramotnosti v tomto období mělo mluvené slovo největší podíl na utváření vědomostí širokých lidových vrstev. Pozorně poslouchané kázání

---

¹ Viz Glaser, E.: *Judaism without Jews: Philosemitism and Christian Polemic in Early Modern England*. New York, Palgrave Macmillan 2007, s. 8.

² O tomto tématu více v Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 21-50.

v kostele anebo zhlédnutí dramatického představení tedy jistě zanechalo určitou informaci, která, ač často mylně, formovala názory jednotlivce i společnosti.

Za jedno z takovýchto děl můžeme považovat *The Play of the Sacrament*,³ jejíž lehce protižidovské zaměření je možné odvodit již z ohlašování této hry před samotným představením, kdy v širokém okolí byla prezentována jako hra o krutém zacházení Židů s posvátnou hostií.⁴

Hlavním motivem této hry je zázračnost hostie, kterou ukradnou Židé, aby si ověřili, zda je opravdu Kristovým tělem a krví, jak věří křesťané. Poté, co ji rozkrájí nožem a hodí do vařící vody, se objeví obraz krvácejícího Krista, což je přiměje nakonec přestoupit na katolickou víru.

Zázračné zjevení Ježíše a konvertování je možné interpretovat jako snahu o dokázání pravosti jediné víry a to křesťanství. Kruté zacházení s hostií připomíná ukřižování Krista a tím je opět zdůrazněna vina židovského národa na tomto činu.

Asi nejznámější dílo středověké literatury, kde můžeme nalézt protižidovský podtext, je soubor veršovaných příběhů ze 14. století nazvaných *Canterburské povídky* (*Canterbury Tales*), jejichž autorem je Geoffrey Chaucer.

Antisemitské narážky se objevují konkrétně v povídce *Abatyše* (*The Prioress's Tale*), jež vypráví příběh, kde se Židé dostávají do role vrahů nevinného křesťanského chlapce. Již z úvodních veršů je zřejmá povaha celého příběhu:

*„V Asii, v jednom městě velikánském,
sídleli židé uprostřed jak hlíst;
sám vládce si je držel z touhy panské,
pro úrok lichvářský a mrzký zisk;
a každý z nich byl pravý antikrist.“⁵*

Objevují se zde hlavní důvody neoblíbenosti Židů; jednak kvůli jejich značnému majetku, což vzbuzovalo v mnoha lidech závist, a dále kvůli odlišné víře, které křesťané

---

³ Názory na rok napsání této hry se liší; B. Glassman uvádí rok 1378, E. D. Coleman 2. polovinu 15. st. (pravděpodobně brzy po r. 1461)

⁴ Srov. Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 24.

⁵ Chaucer, G.: *Canterburské povídky*. Praha, Naše vojsko 1956, s. 221-222.

často nerozuměli a považovali jejich tradiční náboženské úkony za špatné a nekalé praktiky.

Obvinění z rituální vraždy křesťanů souvisí s pověrou, že Židé potřebovali krev nevinných dětí. A tato veršovaná próza je právě výsledkem takového druhu pověr, jež abatyše ve své době znala a mohla je považovat za pravdivé.

Vražda patří mezi jeden z nejbrutálnějších činů, jehož se může dopustit pouze člověk, jenž je ztělesněním všeho zla. Zpodobnění Žida-d'ábla se přidává mezi další stereotypní předsudky vůči tomuto etniku:

*„Náš arcisvůdce Satanáš, ten plaz,
jenž v srdcích židů má své hnízdo vosí,
nadmul se zpupně: Židé, ach, kdo z vás
chce strpět dál, aby to dítě šlo si
a urážlivou píseň zpívalo si,...“⁶*

Malý chlapec vyvolal nevoli Židů pouze z důvodu zpěvu písně Alma redemptoris k oslavě Panny Marie – její čistoty a ušlechtilosti. Zlotřilost a prohnanost, která jim byla přisuzována, je více než patrná z následujících veršů:

*„Ba, do stoky to tílko pohodili,
kam káleli ti zlořečení židé.
Herodův lide, jak jsi potměšilý,
co však tím získáš, zlotřilý ty lide?“⁷*

Za tento čin je čekal zasloužený trest:

*„A tak je k smrti koňmi uvláčeli
dle zákona, a na hák s jejich těly!“⁸*

Často je poukazováno na ironii mezi počátečním popisem zbožnosti a citlivosti abatyše

---

⁶ Chaucer, G.: *Canterburské povídky*. Praha, Naše vojsko 1956, s. 224.

⁷ Tamtéž, s. 227.

⁸ Tamtéž, s. 229.

v kontrastu s jejím naprosto nepohnutým vyprávěním příběhu plného nemilosrdného a ukrutného jednání. Její osobní zbožnost a laskavost pak v případě židovských postav nevypadá příliš přesvědčivě.⁹

Podle mého názoru lze postoj abatyše k Židům zobecnit na velkou část středověké společnosti v Anglii. Po jejich odchodu z této země v roce 1290 se obyčejný poddaný neměl možnost setkat s žádným příslušníkem této komunity a jeho mínění bylo utvářeno všeobecnými netolerantními názory středověké církve, jež byly považovány za obecně platné.

V závěru povídky Abatyše je zmíněn případ Huga z Lincolnu, chlapce, jehož tělo bylo nalezeno ve studni patřící k domu Žida Jopina (Josceřina). Jopin byl donucený se k vraždě přiznat – mělo jít o rituální ukřižování za účasti mnoha čelních představitelů židovské obce. Jejich trest se shoduje s již výše citovanými verši. Událost se odehrála v roce 1255 a umožnila králi konfiskaci majetku odsouzených Židů.¹⁰

V souvislosti s opravdovými případy nařknutí člověka židovského původu z rituální vraždy se literární a skutečná, i když nepravdivá obvinění, stávají všeobecně přijímaným faktem. Takovýto obraz Žida spojený se zločinnou činností, lichvou a dalšími na toto postupně se nabalujícími pověrami pak přetrvává ze středověku i do dalších staletí.

I přes negativní vnímání židovské komunity, které se během středověku rozšířilo mezi obyvatelstvo, ať už zásluhou katolických kněží, nebo pomocí literatury či dramatu, nelze tvrdit, že by postoj vůči Židům v Anglii byl vyloženě antisemitský.

Ačkoliv byli koncem 13. století ze země oficiálně vypovězeni, jednotlivci nebo malé skupinky během následujících období do Anglie opět pronikli. Jejich přítomnost zde byla trpěna a nebyly podniknuty žádné oficiální kroky k jejich opětovnému vyhoštění.

Několik židovských lékařů dokonce získalo oficiální povolení provozovat zde svou praxi, ale kromě těchto výjimek zde neoficiálně žilo mnohem více příslušníků této roztržštěné komunity.¹¹

---

⁹ Viz Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 39.

¹⁰ Jacobs, J: *The Jewish Encyclopedia* [online]. JewishEncyclopedia.com, 2002 [cit. 2009-02-04]. Dostupné na [www: <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=953&letter=H>](http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=953&letter=H).

¹¹ O výskytu Židů v Anglii během středověku více v Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 44-49.

2. Počátek raného novověku – židovský mýtus pokračuje

Vyhnáním Židů ze Španělska v roce 1492 a následně z Portugalska v roce 1497 došlo pravděpodobně k rozšíření židovské komunity v Anglii. Ze Španělska odcházeli především do poměrně nábožensky tolerantního Turecka a z Portugalska, pokud nekonvertovali na křesťanskou víru, odešli nejčastěji do Nizozemí, zejména do Antverp. Židé ve Španělsku a Portugalsku tvořili do této doby nejpočetnější a nejvýznamnější skupinu v Evropě. Měli v nejrůznějších zemích značné obchodní kontakty, což pak i Anglii přinášelo jistý zisk a stali se zde tak během vlády Jindřicha VII. (1485-1509) a Jindřicha VIII. (1509-1547) neoficiálně tolerovanou komunitou.¹²

V Portugalsku byli Židé přinuceni hromadně konvertovat, většina se tak stala sice oficiálně katolíky, nicméně tajně zůstali věrni judaismu. Marranos, Židé hlásící se ke křesťanství, ale stále praktikující judaismus, vytvořili v Anglii společenství v Londýně a Bristolu. Jejich španělský nebo portugalský původ jim zajistil obchodní kontakt s Iberským poloostrovem a stali se opět poměrně prosperující skupinou.¹³

Vláda Jindřicha VIII. spadá do období, kdy začaly do země pronikat myšlenky humanismu a renesance. „*Díky Jindřichově hledání řešení jeho manželských problémů i v názorech rabínů¹⁴ se do centra pozornosti dostala hebrejšтина, kterou se zabývali humanisté v Evropě.*“¹⁵ Vzhledem k zájmu o tento starý jazyk se začala učit hebrejšтина na univerzitách, což přivedlo do Anglie židovské učence.

Vznik anglikánské církve v 1. polovině 16. století nepřinesl přílišnou změnu v tradičním přístupu k Židům. Staré předsudky katolických kněží přešly volně do anglikánské církve, která se vůči Židům vymezovala podobně jako předtím katolická.

Tradiční postava Žida jako obchodníka, lichváře, učence nebo doktora byla v alžbětinské době poměrně oblíbenou postavou dramatu. Současně však stoupající

---

¹² Viz Berek, P.: The Jew as Renaissance Man. *Renaissance Quarterly*, sv. 51, č. 1, 1998, s. 131-132. Dostupné na [www: <http://www.jstor.org/pss/2901665>](http://www.jstor.org/pss/2901665).

¹³ O Marranos více v práci Berek, P.: The Jew as Renaissance Man. *Renaissance Quarterly*, sv. 51, č. 1, 1998, s. 128-162. Dostupné na [www: <http://www.jstor.org/pss/2901665>](http://www.jstor.org/pss/2901665).

¹⁴ Jedním z těchto židovských učenců byl např. Mark Raphael, který na žádost Jindřicha VIII. přijel do Anglie v roce 1531 a jeho argumenty pro podpoření anulování manželství s Kateřinou Aragorskou byly využity panovníkem před angl. parlamentem.

¹⁵ Přeloženo z Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 48-49.

zájem o židovskou kulturu by teoreticky mohl změnit pohled Angličanů na tento národ. Staré stereotypy však v lidech zůstaly až příliš zakořeněny, a tak i přes kontakty s židovskými učiteli, kteří mohli pozitivně ovlivnit názory svých žáků či kolegů, stále přetrvává negativní obraz Žida pocházející už z předchozího období.

Nesmíme však zapomenout na odlišné vnímání Židů a Izraelitů, na které upozorňuje ve své práci Bernard Glassman. Zájem alžbětinských učenců o starodávnou minulost tohoto národa tedy neměl co dočinění s tamějšími představiteli židovské obce a tím se tedy vysvětluje přítomnost Žida – krutého zlosyna v alžbětinském dramatu.¹⁶

Podobně jako v 1. polovině 16. století, tak i za vlády Alžběty (1558-1603) je doložená přítomnost Židů v Anglii; malá skupinka obchodníků, učenců, lékařů aj., která byla vládou neoficiálně tolerovaná. Nejčastěji to byli marranos, což se svým způsobem mohlo i negativně promítnout do jejich vnímání okolím.¹⁷ Být částečně Žid, částečně křesťan nemohlo působit zrovna nejspolehlivějším dojmem na jejich sousedy a v souvislosti s jejich ekonomickou činností a vzrůstajícím bohatstvím tak zůstávali stále vyhraněnou sociální skupinou – cizinci uvnitř tradiční křesťanské společnosti.

Asi první a nejstarší zmínka o židovské přítomnosti v dramatu 16. století je zachycena díky Stephenu Gossonovi. Tento autor pamfletů, básník a kritik zmiňuje hru *The Jew*, která byla představena v roce 1579 a pojednávala o Židech v souladu s dobovými názory – Žid jako bezcitný a chamtivý lichvář. Samotný text hry se ale bohužel nedochoval, takže o jejím celkovém obsahu se můžeme pouze dohadovat.

V roce 1584 se objevuje jiná hra, sice podobného tématu, ale přesto naprosto odlišná a vybočující z předchozích i středověkých her. Dílo *The Three Ladies of London* pochází z pera dramatika Roberta Wilsona.

Postavy v této hře jsou zosobněním abstraktních pojmů jako lichva, podvod, přetvářka aj. a většinou nepředstavují nějakou konkrétní osobu. Tři dámy nesoucí jména Love, Conscience a Lucre stojí v centru dění. Lucre za pomoci ostatních dvou nepřítelů lichotivých postav ovládne dámy Love a Conscience a přinutí je k nesprávnému

---

¹⁶ Viz Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 53.

¹⁷ O náboženské rozpolcenosti Marranos a jejich postavení v renesanční Anglii více v Berek, P.: *The Jew as Renaissance Man*. *Renaissance Quarterly*, sv. 51, č. 1, 1998, s. 128-162. Dostupné na [www](http://www.jstor.org/pss/2901665): <<http://www.jstor.org/pss/2901665>>.

chování. Na konci příběhu jsou všichni potrestáni soudcem, čímž se obnoví správné hodnoty a morálka společnosti.

Součástí děje je spor křesťanského obchodníka Mercatore a židovského lichváře jménem Gerontus:

*„But, Signor Mercatore, tell me, did ye serve me well or no,
That having gotten my money would seem the country to forego?
You know I lent you two thousand ducats for three months' space,
And ere the time came, you got another thousand by flattery and
Thy smooth face.”¹⁸*

Setkáváme se zde s naprosto odlišným a nečekaným jevem, kdy dochází k záměně typického a předpokládaného jednání Žida s jednáním jeho křesťanského protějšku. Gerontus představuje čestného, šlechetného lichváře se silným smyslem pro morálku, což je v silném kontrastu se stereotypními a zažitými popisy Žida – krutého, bezohledného a chamtivého obchodníka, jenž přesně sedí na již výše zmíněného křesťana Mercatora.

Mercatore je díky zapření své víry a prohlášení, že je Turek, zbaven všech svých dluhů.

*„My Lady Lucre have sent me here dis letter,
Praying me to cosen de jew for love a her.
Derefore me'll go to get a some Turk apparel,
Dat me may cosen de Jew, and end dis quarrel.”¹⁹*

Kritika změny národního příslušenství a s tím související změny náboženství podle toho, jak je zrovna potřeba, je z celé hry zřejmá. Týká se všech, ať už křesťana anebo Turka či Žida. Možná i odsud lze vysledovat kontroverzní postavení Žida – konvertity v raně novověké společnosti. Jeho nestálá náboženská příslušnost mu pravděpodobně ubírala důvěryhodnosti a mohla podpořit antisemitské naladění společnosti.

---

¹⁸ Wilson, R.: The Three Ladies of London [online]. FullBooks.com, posl.úpravy 24. 7. 2008 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na www:

<<http://www.fullbooks.com/A-Select-Collection-of-Old-English-Plays-Volx54484.html>>.

¹⁹ Tamtéž.

Původ velké části postav ve hře *The Three Ladies of London* stojí také za povšimnutí a to z důvodu jeho různorodosti: „*For Lucre men come from Italy, Barbary, Turkey, from Jewry; nay the Pagan himself...*“²⁰ Je možné, že je to narážka na velký příliv cizinců do Anglie, jež se stala útočištěm pronásledovaných protestantů z Evropy. Zpočátku Angličané vítali své protestantské bratry, nicméně se zvyšováním počtu imigrantů se tento postoj začínal proměňovat z důvodu jejich možné konkurence jak v ekonomické oblasti, tak i v jiných sférách.²¹ Podobným způsobem byli vnímáni i Židé.

The Three Ladies of London spíše působí jako obhajoba Židů; vlastnosti a předsudky negativního charakteru, které se k nim vážou, jsou přisouzeny příslušníkům křesťanské víry a jejich nemorálnost je zde kritizována z obecného hlediska. Tato hra představuje reakci na předchozí dramata ztvárňující Židy jako osoby s nepřilíh dobrými úmysly.

Následující dramatici se opět vrací k zažitému a všeobecně uznávanému nelichotivému obrazu Žida. Antisemitským ztvárněním Barabáše ve hře *Maltský žid* a následně *Shylocka* v Shakespearově *Kupci benátském* se vrátilo vše ke starému pořádku.

Maltský žid – hra z produkce Chritophera Marlowa byla napsána v roce 1589²² a poprvé představena na jevišti o tři roky později. Stala se pravděpodobně inspirací pro Shakespearova *Kupce benátského*, který vznikl o pár let později. Nicméně tímto tématem se budu zabývat až později v samostatné kapitole.

Oproti předchozí diskutované hře znázorňuje *Maltský žid* začátek naprosto odlišné dramatické produkce, ve které jsou morálka a neřesti společnosti představené skrz skutečné a hmatatelné postavy a ne pouze personifikované vlastnosti či abstraktní jevy.

Žid se stává hlavní postavou a aktérem celého děje, Marlowe v něm slučuje všechny antisemitské předsudky kolující ve společnosti. Z tradičního Žida-zločince se však postupně stává naprosté monstrum, které se neštítí ničeho a nelze v něm hledat reálnou postavu.

---

²⁰ Wilson, R.: *The Three Ladies of London* [online]. FullBooks.com, posl. úpravy 24. 7. 2008 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na www:

<<http://www.fullbooks.com/A-Select-Collection-of-Old-English-Plays-Volx54484.html>>.

²¹ Viz Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 54.

²² Někdy je uváděn její vznik během let 1589-1590.

Už jméno hlavního protagonisty naznačuje jeden z „hříchů“ Židů a to jejich vinu na ukřižování Ježíše, za niž byli křesťanskými duchovními odsuzováni již před jejich vyhnáním z Anglie. Podle Matoušova a Markova evangelia byl Barabbáš, zločinec a vrah, na žádost davu propuštěn místo Ježíše na svobodu. Pod vlivem závistivých biskupů lid prosil za Barabbáše, a proto tedy soudce Pilát ve svátek, kdy se vždy propouští jeden z vězňů, omilostnil právě Barabáše a Ježíše pak nechal ukřižovat.²³

Pod pohrůzkou tureckého vpádu je Malta přinucena zaplatit dlužnou daň, přičemž guvernér ostrova rozhodne tyto peníze vybrat od Židů. Barabáš je zbaven veškerého majetku, důvod jeho ožebračení a pohrdání židovským obyvatelstvem odkazuje podobně jako jeho jméno na vinu celého národa:

*„Některý žid je zlý, tak jako křesťané
jsou všichni. Řekněm ale, že můj rod
byl pro hřích bez výjimky zavržen.
Proč já mám pykat za přestupky všech?
Kdo činí spravedlivě, bude žít.
Kdo z vás mně může něco zazlívat?“²⁴*

Christopher Marlowe vložil do osoby Barabáše veškeré představy, jež si lidé za všechna předchozí staletí o příslušnících židovské obce vytvořili – povolání lichváře, lékaře; obraz chamtivého a bezcitného člověka; nelítostný vrah křesťanských novorozeňat; travič studní; nestálá osoba kolísající mezi různými náboženstvími dle potřeby.

Zesílením všech těchto mýtů se však Barabáš postupně proměňuje v karikaturu naprosto se nepodobající i tak dost nereálné představě lidí o Židech.

*„Já například při nočních procházkách
dobívám pod hradbami nemocné.
Někdy si vyjdu studně otrávit
a z péče o křesťanské zloděje*

---

²³ Viz Matoušovo evangelium (kap. XXVII., verše 16-21), Markovo evangelium (kap. XV., verše 7-15).

²⁴ Marlowe, Ch.: Maltský žid. In: Bejblík, A. - Hornát J. - Lukeš, M.: Alžbětinské divadlo: Shakespearovi předchůdci. Praha, Odeon 1978, s. 261.

*vytrousím sem tam i pár zlaťáků,
abych moh pozorovat z balkónu,
jak strážníci je vedou v řetězech.
Zamlada studoval jsem lékařství
a v Itálii jsem byl na praxi;
zved jsem tam kněžím příjmy za pohřby
a ruce hrobníků jsem procvičil
v hloubení hrobů a v zvonění hran.
Potom jsem pracoval jak zákopník
a za válek Německa s Francií,
zdánlivě v službách Karla Pátého,
zabíjel všecky, přítel – nepřítel.
Pak jsem se konečně stal lichvářem:
dřel jsem a tiskl, obíral a krad,
čachroval, jak to umí překupník,
až v žalářích byl samý bankrotář
a sirotčince plné k prasknutí.“²⁵*

Travič, vrah, člověk obětující bohatství a pomstě i vlastní dceru; to je obraz Žida, který Marlowe stvořil a ač prvotní inspiraci získal pravděpodobně z mýtů zakořeněných ve společnosti, nešlo o ztvárnění postavy založené na reálných základech.

„Chtěl stvořit obraz ztělesněného ďábla, aby ukázal pokrytectví těch, kteří o sobě sice prohlašovali, že jsou dobrými křesťany, ale během jejich života rozhodně nedodržovali zásady této víry.“²⁶

Ve hře je kritizován morální úpadek příslušníků rozličných náboženství – Židů, křesťanů, Turků; a lži ospravedlňované náboženskou ideologií:

*„Oklamat křesťana, to není hřích.
Vždyť oni sami razí zásadu,
že vůči kacířům slib neplatí.“*

²⁵ Marlowe, Ch.: Maltský žid. In: Bejblík, A. - Hornát J. - Lukeš, M.: Alžbětinské divadlo: Shakespeareovi předchůdci. Praha, Odeon 1978, s. 271.

²⁶ Přeloženo z Glassman, B.: Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 66.

Kacíř, to je však ten, kdo není žid.

To je snad jasné, proto žádný strach.“²⁷

Díky Barabášovi, který je v pozici naprostého antihrdiny, a jeho podobně zlotřilému muslimskému otrokovi Ithamorovi je ukázána mravní zkaženost celé společnosti na Maltě, kde touha po bohatství a moci je silnější než cokoliv jiného.

Kritika se nevyhnula ani členům křesťanského řádu, jejichž chamtivost a sobecké chování zapříčiní, i když s Barabášovou pomocí, jejich smrt, čímž je opět otevřena otázka, zda jsou křesťané opravdu lepší než Židé.

Nelze však tvrdit, že by se Marlowe ve své hře snažil o nějaké ospravedlnění Židů, spíš jde o snahu poukázat na prohnulost a zkaženost jednotlivých sociálních skupin, čímž je staví na stejnou úroveň. I děj samotný v závěru hry vyznívá poněkud beznadějně; nezáleží na tom, kdo bude na Maltě vládnout, zda Židé, křesťané, anebo Turci, protože morálka a chování jedné skupiny není o mnoho lepší než těch ostatních.

Krutá smrt Barabáše v závěru hry připomíná odchod samotného ďábla do pekla. Ztělesnění Žida jako samotného antikrista nemohlo být publikem přijato jinak než jako absurdní karikatura příslušníka židovské komunity. „*Zůstalo na pozdějších dramaticích, aby mu přidali více lidskosti a tím ho paradoxně udělali ještě více nenáviděným člověkem.*“²⁸

---

²⁷ Marlowe, Ch.: Maltský žid. In: Bejblík, A. - Hornát J. - Lukeš, M.: Alžbětinské divadlo: Shakespeareovi předchůdci. Praha, Odeon 1978, s. 274.

²⁸ Přeloženo z Glassman, B.: Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 67.

3. Shakespeare a Židé

Židé – konvertité či marranos vedli v alžbětinské Anglii poměrně nerušený život. Vláda jejich přítomnost neoficiálně tolerovala, pokud nedošlo k nějakému veřejnému skandálu. Anglie byla vedoucí protestantskou mocností a její podpora zemí bojujících proti katolické nadvládě jí zajistila trvalé nepřátelství katolicky orientovaného Španělska.

Náboženská netolerance a neustálá hrozba inkvizice vyhnala z Iberského poloostrova velké množství lidí. Právě z tohoto důvodu po krátkém pobytu v Antverpách do protestantské Anglie přišel v roce 1559 i portugalský doktor židovského původu Rodrigo Lopez.²⁹

Podobně jako i ostatní konvertité byl Lopez, ač protestant, také podezříván okolím z tajného přívrženectví k judaismu. Rodrigo Lopez byl poměrně vzdělaný muž, hovořil pět jazyky, byl přijat v Anglii do College of Physicians. Zkrátka měl všechny předpoklady, aby jeho kariéra váženého lékaře úspěšně stoupala. Stal se domácím lékařem hraběte z Leicesteru a mezi jeho pacienty patřil i další významný muž hrabě z Essexu. Díky těmto kontaktům s předními muži od dvora a také díky svým schopnostem se v roce 1586 stal osobním lékařem královny Alžběty.

Jeho úspěšný vzestup připomíná nápadně osudy dalších schopných jedinců židovského původu, kteří podobně jako Lopez získali v anglické společnosti významné postavení, které později však zapříčinilo jejich pád nebo vyhnání ze země.

Konflikt Španělska s Anglií vyvolával i po slavné porážce španělského loďstva v roce 1588 obavy z nové invaze a intrik Španělů. Angličtí špehové hledali zradu a spiknutí i v nejbližších kruzích okolo královny.

Královnin oblíbenec hrabě z Essexu byl vůdčí postavou právě jedné z takto zaměřených protišpanělských skupin, jejíž snaha odhalit spolupracovníky španělské strany se v roce 1593 dočkala úspěchu. Obvinění z velezrady padlo na Rodriga Lopeze.

---

²⁹ O případu Rodriga Lopeze více v: Katz, D.S.: *The Jews in the History of England 1485-1850*. New York, Oxford University Press 1994, s. 49-106.; Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 56-59.; Greenblatt, S.: *William Shakespeare: velký příběh neznámého muže*. Praha, Albatros 2007, s. 236-240.; Berek, P.: *The Jew as Renaissance Man*. *Renaissance Quarterly*, sv. 51, č. 1, 1998, s. 149-153. Dostupné na www: <<http://www.jstor.org/pss/2901665>>.

Jakou spojitost měl osobní lékař královny se španělskou stranou? Co vedlo k jeho zatčení? Rodrigo Lopez byl členem skupiny Portugalců žijících v Anglii, která spolupracovala s uchazečem o portugalský trůn Donem Antoniem. Don Antonio představoval pro Angličany podporující boj se Španělskem vhodného člověka pro budoucí spolupráci Portugalska s Anglií v případě, že by se jim ho povedlo na trůn dosadit. Proto byl také do Anglie v roce 1592 dovezen.³⁰

Lopezovy znalosti jazyků a jeho postavení ve vrcholných kruzích společnosti bylo využito pro pozici asistenta a tlumočníka Dona Antonia. Významného postavení Rodriga Lopeze se pokusila využít i strana podporující španělského krále Filipa II. Nabídli mu vysokou finanční odměnu za zabití anglické královny, ke které měl jako její lékař snadný přístup. Korespondence však byla zachycena anglickými špióny a Lopezova obrana, že se snažil pouze vylákat od Filipa II. co nejvíce peněz ve prospěch Anglie, nebyla akceptována. Nepostavil se za něj ani jeho přítel hrabě z Essexu, pravděpodobně z důvodu vyrovnání si účtů.³¹

Lopezova vina spočívala v údajné snaze otrávit královnu na podnět španělské strany. Ač sama Alžběta nějakou dobu nevěřila tomuto obvinění, nakonec argumentům hraběte z Essexu podlehla a Rodrigo Lopez byl 7. června 1594 oběšen a jeho tělo rozčtvrceno.

Ať už byl Lopez skutečně vinen nebo ne, celý případ vyvolal poměrně velký zájem. Došlo ke střetu zájmu mezi jednotlivými frakcemi na alžbětinském dvoře a Rodrigo Lopez se stal osobou nepatrného významu, za niž jednali mnohem mocnější lidé.

Ačkoliv v procesu nešlo o to, zda byl Lopez tajný Žid či nikoliv, vyvolalo to ve své době antisemitské pocity, které kolovaly tehdejší společností. Obvinění ze snahy otrávit královnu šlo ruku v ruce s jeho židovským původem, mezi Žida a traviče, lumpa či vraha bylo vždy možné postavit rovnítko. Jistě také došlo k prolnutí pomluv z praktikování čarodějnictví, v Evropě v této době přítomných, s nenáviděným Židem.

---

³⁰ Viz Berek, P.: The Jew as Renaissance Man. *Renaissance Quarterly*, sv. 51, č. 1, 1998, s. 149-150. Dostupné na [www: <http://www.jstor.org/pss/2901665>](http://www.jstor.org/pss/2901665).

³¹ Hrabě z Essexu chtěl, aby Rodrigo vstoupil do jeho služeb jako špión. Ten ale odmítl a informoval královnu o důležitých věcech sám, čímž hrabě z Essexu přišel o možnost získat svými službami ještě větší přízeň královny. Konkurenční strana hraběte – Cecilové, kteří byli také v královniných službách, zostřili celý případ ještě tím, že se postavili za nevinu Lopeze. Tím byl hrabě z Essexu přinucen dokázat vinu lékaře za každou cenu, aby si udržel před královnou dobrou pověst a zachoval si její důvěru. Tamtéž, s. 150-151.

Spolu se středověkou tradicí spojování Žida se samotným d'áblem vyplynulo z případu Rodriga Lopeze celkové protižidovské naladění společnosti.

Otázkou zůstává, proč by se protestant, jenž uprchl před útlakem katolické církve z Portugalska, postavil do čela katolického spiknutí. Možnou odpovědí může být touha po osobním obohacení a získání určitého vlivu. Možností je spousta. Nicméně jak vinu, tak nevinu na tomto spiknutí nelze s určitostí dokázat.

Odsouzení Lopeze jako Žida kvůli spolupráci se Španěly - katolíky v sobě spojilo všechny nenáviděné skupiny té doby v pohledu Angličanů: Židy, papežence i Španěly. Jistě proto tento proces vyvolal veliké emoce a snad ovlivnil i dramatika Williama Shakespeara v jeho tvorbě. Diskuze, zda se Shakespeare s Lopezem setkal či ne, ač byl v té době v Londýně asi přítomen, ponechám stranou.

Přítomnost Židů, ať již pouhých narážek anebo postav, je v Shakespeareově tvorbě očividná. Židé byli pro společnost stále zajímavé téma plné nejasností, kontroverznosti a určité tajuplnosti, takže dobře napsaná hra s touto tematikou musela zcela jistě vyvolat zájem veřejnosti, což následně samozřejmě přinášelo autorům i nemalý finanční zisk.

Hra s židovským námětem nebyla však psaná pouze pro jistou finanční odměnu, ale musela také odpovídat poptávce a náladě společnosti. A ač zde kromě „tajných Židů“, marranos, otevření příznivci judaismu nebyli, „Židé po sobě zanechali stopy nesmazatelnější, než jsou lidé sami, a o těchto stopách – kolujících v přibězích, které se neustále vylepšovaly – Angličané utkvěle přemýšleli.“³²

Slovní narážky na židovské obyvatelstvo se objevují i v několika dalších hrách mimo hlavně diskutovaného Kupce benátského.

V Macbethovi používá jedna z čarodějnic jako jednu z čarodějných ingrediencí „*liver of blaspheming Jew*“.³³ Tato přísada následuje hned po jedovatém odvaru z bolehlavu. Játra z Žida tak symbolizují Židovu nebezpečnost pro život společnosti.

Ve hře Jindřich IV. (King Henry IV) vychloubačný Falstaff použije obrat: „*You rogue, they were bound, every man of them; or I am a Jew else, an Ebrew Jew*“³⁴, když

---

³² Greenblatt, S.: William Shakespeare: velký příběh neznámého muže. Praha, Albatros 2007, s. 223.

³³ Shakespeare, W.: Macbeth [online]. The Literature Page, posl. úpravy 8. 3. 2005 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www: <http://www.literaturepage.com/read/shakespeare_macbeth-44.html>, s. 44.

³⁴ Shakespeare, W.: King Henry IV [online]. The Literature Page, posl. úpravy 8. 3. 2005 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www: <<http://www.literaturepage.com/read/shakespeare-henry-iv-part1-35.html>>, s. 35.

se snaží lživě tvrdit, jak odvážně se zachoval. Žid představoval zbabělou a nečestnou osobu jako byl Falstaff sám.

Na další negativní vlastnosti Žida naráží ve své řeči Benedick v dramatu Mnoho povyku pro nic (Much Ado about Nothing): „*If I do not take pity of her, I am a villain; if I do not love her, I am a Jew.*“³⁵ Žid jako podlý a bezcitný člověk – tak byl odjakživa formován názor lidí na příslušníky židovského vyznání.

Objevuje se samozřejmě i narážka na vinu Židů za smrt Ježíše, jehož víru tito hříšní lidé odmítli. V dramatu Richard II. zmiňuje John Gaunt „*As is the sepulchre in stubborn Jewry, of the world's ransom, blessed Mary's Son.*“³⁶ Dva šlechtici z Verony (Two Gentlemen of Verona) představují zase jiné použití a význam slova Žid – vymezení identity člověka, který je a není společností přijímán:

*„If thou wilt, go with me to the alehouse;
if not, thou art an Hebrew, a Jew, and not worth
the name of a Christian.“*³⁷

Poslední poznámka na účet Žida opět ukazuje na jeho nelidskou bezcitnost:

*„He is a stone, a very pebble stone, and
has no more pity in him than a dog: a Jew would have
wept to have seen our parting.“*³⁸

Jako bylo využíváno pojmu Žida v určitém negativním smyslu pro označování míry různých věcí, mezních situací či často nadávek, tak podobně i pojmenování typu Turek, Španěl, čarodějnice, papeženec atd. bylo možné zaslechnout v podobném významu.³⁹

---

³⁵ Shakespeare, W.: Much Ado about Nothing [online]. The Literature Page, posl. úpravy 8. 3. 2005 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www: <<http://www.literaturepage.com/read/shakespeare-much-ado-about-nothing-34.html>>, s. 34.

³⁶ Shakespeare, W.: The Tragedy of King Richard II [online]. The Literature Page, posl. úpravy 8. 3. 2005 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www: <<http://www.literaturepage.com/read/shakespeare-king-richard-ii-20.html>>, s. 20.

³⁷ Shakespeare, W.: Two Gentlemen of Verona [online]. The Complete Works of William Shakespeare, posl. úpravy 13. 11. 2000 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www: <http://shakespeare.mit.edu/two_gentlemen/full.html>.

³⁸ Tamtéž.

Ačkoliv skutečnou postavu Žida bychom v těchto hrách těžko hledali, z bezděčných poznámek a narážek, které Shakespeare vložil do úst svým postavám, je vidět, jak hluboce byl zakořeněný antisemitismus v tehdejší alžbětinské společnosti.

Konečně hra *Kupec benátský* (*The Merchant of Venice*), jež vyšla z pera tohoto slavného dramatika v roce 1594 či o něco později, představuje další typickou postavu židovského původu, jakou o několik let předtím stvořil Christopher Marlowe.

Zajímavou shodou je právě načasování této hry. Není tedy divu, že je často dávána do souvislosti s již výše zmíněným případem Rodriga Lopeze. Z textu hry samotné však nelze přímo dokázat, že Lopez byl předlohou pro postavu Žida Shylocka. Shoda jmen mezi kupcem Antoniem a Donem Antoniem či Grazianova řeč o popravě na šibenici jsou spíše náhodné podobnosti:

*„Tvůj podlý duch vlád vlku,
co vraždil lidi. Když ho věšeli,
ulétla jeho duše z šibenice
do lůna hříchu, v němž jsi ležel ty.“⁴⁰*

Je spíše pravděpodobné, že veřejný rozruch okolo této věci vyvolal nový zájem o židovskou problematiku a tudíž bylo poměrně dobrým tahem sepsat dílo s tímto motivem a přilákat tak zájem veřejnosti.

Kupec benátský navazuje na Marlowova *Maltského žida*, avšak posouvá typickou postavu Žida zase někam dál a formuluje tradiční stereotypní mínění trošku jiným směrem, než to udělal Marlowe. Žid-d'ábel dostává lidské rysy, ačkoliv je stále zachována jeho zlá podstata.

Inspirace Marlowovým dílem, snad vliv Lopezova případu, od dětství přijímané názory a tradované historiky o Židech daly základ a materiál pro sepsání *Kupce benátského*. Jak silné stereotypní vnímání Žida ve společnosti muselo být, když i po tak dlouhé oficiální nepřítomnosti opravdových vyznavačů judaismu (*ne marranos*) v Anglii dovedlo udržet kolektivní povědomí anglické společnosti o této skupině a inspirovat generace dramatiků k sepsání děl s hlavní postavou Žida.

---

³⁹ O tomto tématu se zmiňuje také Greenblatt, S.: *William Shakespeare: velký příběh neznámého muže*. Praha, Albatros 2007, s. 223-224.

⁴⁰ Shakespeare, W.: *Kupec benátský*. Praha, Torst 1999, s. 265, 267.

Literární stereotyp představovaný i Shylockem v Kupci benátském se v mnohých ohledech dost liší od historické skutečnosti dlouhými staletími i tak velmi překroucené. Ale i když jsou literární stereotypy výplodem představivosti autora, nějakým způsobem vždy odráží určitou zkušenost, tradici a představy společnosti.

„Avšak musíme zdůraznit, že ani Marlowe ani Shakespeare se nezajímali o židovskou otázku v moderním slova smyslu. Nezabývali se bojem proti antisemitismu a ani ho nepodporovali, a proto na jejich hry nemůže být nazíráno z tohoto hlediska.“⁴¹

Shylock představuje opět klasickou podobu Žida-lichváře. Pro renesanční alžbětinskou společnost, ale i evropskou obecně znamenala tyto dvě slova Žid a lichvář v podstatě synonymum. Ačkoliv v této době byla lichva naprosto potřebnou a běžnou věcí provozovanou jak Židy, tak i křesťany.

V roce 1571 byla lichva v Anglii dokonce oficiálně povolena královnou Alžbětou, ale byla omezená desetiprocentní úrokovou mírou.

Samotná činnost však byla ve společnosti stále odsuzovaná jako nemorální a její kritika se objevila v mnohých esejích či různých spisech (např. Phillip Stubbes, Henry Smith). Rozpory mezi skutečnou potřebou půjčování peněz a jejím zavrhováním však postupně začaly pronikat společností a objevily se i snahy o obhájení užitečnosti lichvy, např. Francis Bacon (On Usury).⁴²

V promluvě křesťanského kupce Antonia je vidět jistá morální zábrana půjčit si od lichváře, ale nutnost půjčky převáží nad určitými zásadami.

*„Shylocku, třebaže já za peníze
lichvářský úrok nechci brát či dávat,
poruším zvyk a svému příteli
tak v nouzi vypomohu.“⁴³*

Z dalšího dialogu pak vyplývá, že i Antonio často poskytuje půjčky, ale je zde zvýrazněn kontrast s prohnáním chamtivým Židem, protože Antoniovy půjčky jsou bezúročné: *„půjčuje gratis, tj. bez úroků, a všem nám kazí úrokovou míru.“⁴⁴*

---

⁴¹ Přeloženo z Glassman, B.: Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 68.

⁴² Viz studie Martina Hilského In: Shakespeare, W.: Kupec benátský. Praha, Torst 1999, s. 15-21.

⁴³ Shakespeare, W.: Kupec benátský. Praha, Torst 1999, s. 141.

⁴⁴ Tamtéž, s. 139.

Smlouva mezi Židem Shylockem a benátským kupcem Antoniem není nakonec uzavřena na určitý úrok, ale pokutou za nesplacení půjčené sumy měla být:

*„Jediná libra masa vyříznutá
z té části vašeho tak bělounkého těla,
kterou si určím s dovolením já.“⁴⁵*

Až v závěru hry se dozvídáme, že Žid chce libru masa z Antoniovy hrudi – co nejbližší k srdci. Proč jsme však s touto skutečností obeznámeni až tak pozdě a není uvedena hned při sjednávání smlouvy?

Na tuto otázku odpovídá ve své práci *Shakespeare and the Jews* historik James Shapiro a přichází s opravdu zajímavou interpretací.

Jedním ze znaků, kterým se Židé opravdu odlišovali od křesťanů, bylo provádění obřizky u mužské části židovské populace. Tento zákrok je navždy odlišoval od křesťanů z důvodu jeho nenávratnosti. Možná i proto alžbětinská, ale i obecně evropská společnost plně nedůvěřovala konvertitům, protože zde byl stále určitý znak, co je navždy spojoval s judaismem.

V anglickém originále Shylock říká: „*an equal pound of your fair flesh*“.⁴⁶ Mohlo to v publiku, které vědělo o praktikování obřizky u židovského národa, vyvolat nějakou souvislost? Pokud vezmeme v úvahu, že v 16. století slovo „*flesh*“ bylo často užíváno i v bibli pro označení mužského pohlavního údu, mohla tato nevyřčená narážka opravdu invokovat takovouto představu, čemuž by napovídalo i snad záměrné počáteční zamlčení, z které části těla mělo být maso vyříznuto.⁴⁷

V souvislosti s obřizkou jako doživotním označením Žida, je možné pochopit, proč pro židovskou dívku byla konverze v podání dramatiků tak jednoduchá. Jak v Marlowově Maltském židovi, tak i Shakespearově Kupci benátském vystupují dcery židovských lichvářů Abigail a Jessika, které konvertovaly na křesťanskou víru téměř okamžitě a bez nějakých zábran.

Jediný případ, kdy byla i Židovka fyzicky odlišena od křesťanů, pochází se severní Itálie, kde v 15. století platil zákon, že židovské ženy musely mít propíchnuté uši a nosit

---

⁴⁵ Shakespeare, W.: *Kupec benátský*. Praha, Torst 1999, s. 147.

⁴⁶ Tamtéž, s. 146.

⁴⁷ Viz Shapiro, J.: *Shakespeare and the Jews*. New York, Columbia University Press 1996, s. 121-122.

náušnice. Tato záležitost však pravděpodobně nikdy nepostihla Židovky v jiných zemích a ani nebyla praktikovaná příliš dlouho.⁴⁸ Možná stopa, pokud to ovšem s touto historickou zkušeností souviselo, je v Shylockově promluvě, kdy se dozvěděl o konverzi a tím pro něj ztrátě své dcery:

*„Dva tisíce dukátů! Jenom za diamant! A jiné vzácné, drahé
klenoty! Kéž by mi dcera ležela tady u nohou – mrtvá
– a ty skvosty měla v uších!“⁴⁹*

Nenávist a pohrdání Židy se objevují v Kupci benátském poměrně často, přičemž je následována většina stereotypních názorů: „bezvěrec, hrdlořez a pes“⁵⁰, „nelidská sketa, co je jako kámen a nezná soucit, milosrdenství či špetku slitování“⁵¹, „i tvrdost samu snáze obměkčíš, než obměkčil bys, co je ještě tvrdší – Židovo srdce“⁵², „a to by v tom byl čert, kdyby Žid nebyl učiněnej d'ábel.“⁵³

Některé narážky a odkazy lze považovat vyloženě za antisemitské takového typu, jaký byl později použit v protižidovské propagandě ve 20. století: „tvůj život sám je křivda na lidstvu“⁵⁴

Celá Shakespearova hra je především o střetu židovského a křesťanského světa, d'ábelské a podlé postavy Shylocka v kontrastu s dobrým křesťanem kupcem Antoniem. Ale často právě kritikou Shylockových vlastností, krutými poznámkami a žerty na účet Žida je ukázáno na nedostatky v mravnosti a chování křesťanů, což je staví na nižší úroveň blíže k Židovi.

Přidáním citového založení Shylocka a ukázáním jeho neštěstí nad ztrátou dcery dochází k přiblížení podlého a krutého Žida k obyčejnému člověku, postavě, která může být brána jako založená na realitě.

---

⁴⁸ Viz Shapiro, J.: Shakespeare and the Jews. New York, Columbia University Press 1996, s. 120.

⁴⁹ Shakespeare, W.: Kupec benátský. Praha, Torst 1999, s. 209, 211.

⁵⁰ Tamtéž, s. 143.

⁵¹ Tamtéž, s. 257.

⁵² Tamtéž, s. 261.

⁵³ Tamtéž, s. 155.

⁵⁴ Tamtéž, s. 265.

Odhalení Shylockova nitra a mysli bylo o tolik otevřenější než u Marlowova Barabáše, že nebylo možné ho přejít jako nějakou směšnou karikaturní židovskou postavu zasluhující si pouze smích a opovržení:

„Kazil mi obchody. Přátele odrazoval. Nepřátele ponoukal. A proč? Protože jsem Žid. Nemá Žid oči? Nemá Žid ruce, tělesná ústrojí a tvar, smysly, pocity a vášně? Není snad živ ze stejného jídla, nezraní ho stejná zbraň, netrpí snad stejnými nemocemi a neléčí ho stejný lék, není mu snad v zimě stejná zima a v létě stejné teplo jako křesťanovi? Když do nás píchnete, neteče z nás krev? Když nás lechtáte, nesmějeme se? Když nám dáte jed, neumřeme snad? Když nám ubližujete, nemáme se mstít? Když ve všem ostatním jsme jako vy, budem stejní i v tomhle. Když Žid ublíží křesťanovi, v co se změní láska k bližnímu? V pomstu. Když křesťan ublíží Židovi, k čemu vybízí ho ten křesťanský vzor? K pomstě. Ted' udělám, co jste mne naučili, a budu zlý. A vemte jed na to, že vaši lekci ještě vylepším“⁵⁵

---

⁵⁵ Shakespeare, W.: Kupec benátský. Praha, Torst 1999, s. 207, 209.

4. Od Shakespeara k znovupřijetí Židů do Anglie

Zatímco v předchozím období – během 16. století dochází v Anglii k ustanovení neoficiální židovské komunity, počátek 17. století tomuto vývoji příliš nepřeje. Za vlády Jakuba I. (1603-1625), konkrétně v roce 1609, jsou Židé vyhnáni a zůstane zde jen nepatrný počet jedinců.

Až v roce 1643 se v Londýně usadila malá skupina Židů pocházejících z Amsterdamu. Vedly je k tomu ekonomické důvody a nové příležitosti pro provozování obchodní činnosti na tomto území. Jako portugalský velvyslanec zde působil v této době Antonio de Souza, jenž umožnil židovské komunitě se scházet na velvyslanectví a sloužit zde bohoslužby.⁵⁶

Do této skupiny patřil i velice významný židovský obchodník Antonio Fernandez Caravajal narozený v roce 1590 v Portugalsku. Kvůli hrozbě inkvizice opustil svou zemi a usadil se na Kanárských ostrovech, odkud po získání značného majetku a obchodních kontaktů odešel okolo roku 1635 do Londýna, ulice Leadenhall.

V roce 1645 proti němu sepsali prominentní londýnští obchodníci petici, ve které vládu upozornili na to, že nechodí do kostela; Antonio Fernandez Caravajal totiž navštěvoval židovské bohoslužby na velvyslanectví. Vláda však zrušila soudní řízení, což v podstatě dokazuje jeho důležité obchodní postavení. O pět let později dokonce obdržel jako jeden z pěti lidí zakázku armády na dodávání obilí.⁵⁷

Ačkoliv sice nedosahovala židovská komunita příliš vysokých čísel, její důležitost a postavení to nikterak neohrozilo.⁵⁸

Během vlády Karla I. (1625-1649) v Anglii tedy opět nedochází ke kontaktu mezi Angličany a skutečnými osobami židovského původu. Jejich charakter je formován předchozím historickým povědomím, úlohou Židů v Bibli, zmínkami v různých cestopisech a samozřejmě dramatem.

---

⁵⁶ Viz Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 84.

⁵⁷ Viz Jacobs, J.: *The Jewish Encyclopedia* [online]. [JewishEncyclopedia.com](http://www.jewishencyclopedia.com), 2002 [cit. 2009-03-02]. Dostupné na [www: <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=212&letter=C>](http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=212&letter=C).

⁵⁸ Glassman uvádí počet 100 – 150 osob, viz Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 84.

„Vláda Karla I. se vyznačuje stále sílícím postavením Puritánů a jejich konečným politickým a náboženským triumfem. Spolu s Anglikány byli zodpovědní za udržování obrazu biblického Žida v myslích většiny Angličanů.“⁵⁹

Zájem o Starý zákon, hebrejský jazyk a staré Izraelity obecně se týkal obou skupin. Návrat k Bibli v podstatě přinesl obojí, již zakořenění antisemitismus, ale také během 17. století postupně se objevující filosemitismus.

Oživení tohoto tématu v rámci náboženských kázání rozvířilo starou nenávist vůči Židům, která byla ve společnosti stále přítomna; jejich vina na ukřižování Ježíše Krista a také jejich údajná ďábelská nátura se opět dostala na povrch.

Zároveň se ale objevili učenci, kteří k tomuto biblickému národu cítili stále více sympatií a obhajovali jejich přijetí do společnosti, které vyústilo v 50. letech 17. století.

Jak již bylo zmíněno, typická figura Žida stále přetrvává v dramatických představeních a jeho znázornění zde se nějakým způsobem nemění. Oproti předchozímu období však v 1. polovině 17. století nenalezneme žádnou hru, kde by se Žid dostal do takového centra pozornosti, jakou mu věnoval ve 2. polovině 16. století Marlowe nebo Shakespeare. Jeho úloha, ať už jako sluhy, obchodníka či lékaře, je spíše vedlejší.

John Fletcher a Philip Massinger sepsali ve vzájemné spolupráci v roce 1619⁶⁰ tragikomedii *The Custom of the Country*, která je postavena na snaze italského hraběte Clodia uplatnit tradiční právo pánů na první noc s pannou patřící mezi jeho poddané. Současně se chce s objektem svého zájmu – Zenocií i oženit. Dívka ovšem upřednostní Arnolda, vezmou se a spolu s jeho bratrem uprchnou z Itálie. Dostanou se do područí kapitána Leopolda; bratři uniknou, Zenocii ovšem daruje jako otrokyni lisabonské dáme Hippolitě.

Zde se poprvé setkáváme s židovskou postavou, Hippolitiným sluhou Zabulonem. Jeho prvotní setkání s bratry Arnoldem a Rutiliem vypovídá hodně o názoru lidí Židy:

„Rutilio: How he eyes you!

Now he moves towards us, in the Devils name

What would he with us?

Arnoldo: Innocence is bold:

---

⁵⁹ Přeloženo z Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 85.

⁶⁰ Datum napsání této hry je diskutabilní. Často se uvádí, že to bylo mezi lety 1619 – 1623, ale určitě ne dříve.

Nor can I fear.

Zabulon: *That you are poor and strangers,
I easily perceive.*

Rutilio: *But that you'l help us,
Or any of your tribe, we dare not hope Sir.*

Zabulon: *Why think you so?*

Rutilio: *Because you are a _Jew_ Sir,
And courtesies come sooner from the Devil
Than any of your Nation. “⁶¹*

Pouhým určením příslušnosti k židovskému původu ztratil Žid důvěryhodnost a jednalo se s ním jako člověkem těch nejhorších vlastností. Typické zpodobnění Žida jako ďábla je ještě podtrhnuto a Rutilio v podstatě přirovnává Zabulona ke stvoření mnohem horšímu než je ďábel sám.

Toto přirovnání jasně vypovídá o délce periody, během níž došlo k vytvoření stereotypních předsudků, které se usadily velmi hluboce v širokém spektru společnosti a postupem času se čím dál více zintenzivnily.

V následném pokračování dialogu je ovšem možné spatřit již i počátek důvěry v Žida; Arnaldo Zabulonově šlechetnosti důvěřuje, i když s určitými pochybami: „*But yet must tell you, if this be the Prologue to any bad act...*“⁶² Rutilio na možnou zradu Židem reaguje slovy: „*Or I'l ne're trust _Jew_ more*“⁶³, která naznačují alespoň malé zrno důvěry v jeho jednání.

Na jedné straně to může znamenat určité zavrnutí starých názorů a pronikání filosemitismu do anglické společnosti, pozdější vývoj situace však opět ukazuje na tradiční zlotřilou a zrádnou povahu Židů. I když během 17. století docházelo postupně i k opačné tendenci, společnost se raději držela starých, osvědčených „pravd“.

Oproti předchozím diskutovaným židovským postavám jako Barabáš, Shylock aj. je Zabulon odlišný. Ačkoliv naplňuje tradiční rámec proradného darebáka, jeho loajální postoj vůči své křesťanské paní ho staví do poněkud jiného světa.

---

⁶¹ Fletcher, J. - Massinger, P.: *The Custom of the Country* [online]. FullBooks.com, posl.úpravy 24. 7. 2008 [cit. 2009-03-01]. Dostupné na www: <<http://www.fullbooks.com/Beaumont--Fletcher-s-Works-1-of-10--The.html>>.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

Barabáš či Shylock se chovali proradně vůči celému okolí i vlastní rodině. Zabulon je zde prezentován jako věrný sluha plnící rozkazy Hippolity. Žádost pomstít se Arnoldovi a nechat ho uvěznit plní s nadšením:

*„I'll teach him a new dance,
For playing fast and loose with such a Lady.
Come fellows, come: I'll execute your anger,
And to the full.“⁶⁴*

Tato ochota z něj sice dělá typického židovského zločince, ale zdaleka nedosahuje takových rozměrů jako Marlowovo a Shakespearovo vyobrazení Žida. Je spíš jen nástrojem v rukách své paní – křesťanky.

Jeho démonická povaha je však autory záhy podtrhnuta v rozhovoru s najatým vrahem:

*„Bravo: Let me consider?
Five hundred pistols for such a service
I think were no dear penniworth.
Zabulon: Five hundred!
Why there are of your Brother-hood in the City,
I'll undertake, shall kill a man for twenty.“⁶⁵*

I spolčení Zabulona s čarodějnicí na konci hry nenechá nikoho na pochybách, co si má o Židech myslet a do jaké kategorie je má zařadit. Nelze si ovšem nevšimnout určitého posunu od totálního odmítání přijetí Žida jako plnohodnotného člověka k určité váhavosti nad touto otázkou a pokusem, i když nepovedeným, mu důvěřovat.

V roce 1623 poprvé vyšla tiskem hra Johna Webstera *The Devil's Law Case*, představující postavu Žida zase trošku odlišným způsobem než předchozí rozebírané hry. Nevystupuje zde totiž skutečná postava Žida.

---

⁶⁴ Fletcher, J. - Massinger, P.: *The Custom of the Country* [online]. FullBooks.com, posl.úpravy 24. 7. 2008 [cit. 2009-03-01]. Dostupné na [www: <http://www.fullbooks.com/Beaumont--Fletcher-s-Works-1-of-10--The.html>](http://www.fullbooks.com/Beaumont--Fletcher-s-Works-1-of-10--The.html).

⁶⁵ Tamtéž.

Romelio, významný obchodník z Neapole, zapříčiní souboj mezi dvěma nápadníky své sestry, přičemž mu jde pouze o to, aby získal jejich bohatství. Contarino a Ercole se navzájem zraní a ač to vypadalo na smrtelné zásahy, během hry se ukáže, že oba přežili. Tuto skutečnost se však Romelio dozvídá pouze o Contarinovi a ve své touze po jeho majetku se rozhodne převléct za Žida a dokončit to, co se nepovedlo Contarinově rivalovi.

Podle Romeliova monologu je to právě převlek za Žida, který mu umožňuje spáchat všemožné zločiny:

*„Excellently well habited! Why, methinks
That I could play with mine own shadow now,
And be a rare Italianated Jew;
To have as many several change of faces,
As I have seen carv'd upon one cherry stone;
To wind about a man like rotten ivy,
Eat into him like quicksilver, poison a friend
With pulling but a loose hair from's beard, or give a drench,
He should linger of't nine years, and ne'er complain,
But in the spring and fall, and so the cause
Imputed to the disease natural. For slight villainies,
As to coin money, corrupt ladies' honours,
Betray a town to'th' Turk, or make a bonfire
A'th' Christian navy, I could settle to't,
As if I had eat a politician,
And digested him to nothing but pure blood.
But stay, I lose myself, this is the house.
Within there.“⁶⁶*

John Webster kopíruje ve své hře přesně takovou figuru, jako před ním představil Shakespeare. Romelio nemá zábrany zavraždit Contarina a lékařům starajícím se o jeho

---

⁶⁶ Webster, J.: The Devil's Law Case [online]. John Webster's Site, posl. úpravy 27. 9. 2006 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na www: <http://www.johnwebster.galeon.com/writers_works/law/law_3-2.htm>.

zdraví slíbí deset tisíc dukátů. Při jejich rozhovoru přiznává, že on klidně zabije i dvacet pacientů měsíčně.

Protože mu ani jeden z nich nedůvěřuje, odhalí, že je křesťan, což mu moc důvěry nedodá:

*„Nay, prithe be a Jew still;
I would not have a Christian be guilty
Of such a villainous act as this is.“⁶⁷*

Ale Romelio toho schopný byl a přestože se za Žida pouze vydával, tak nejenom při tomto činu, ale i v celé hře působí spíše jako židovská postava připomínající Shylocka. Tím autor podobně jako i někteří před ním poukazuje na nekřesťanské jednání křesťanů, ale současně také zachovává d'ábelský obraz Žida z předchozího období.

V roce 1626 se objevuje hra úplně odlišná od předchozích – *The Jewes Tragedy*, která je dílem dramatika Williama Heminge. Zásadní rozdíl oproti předchozím hrám, ve kterých vystupovala jedna či více židovských postav, je ten, že *The Jewes Tragedy* se zabývá celkově židovskou společností a znázorňuje ji jak z kladné, tak i záporné stránky, což bylo v té době pro poměrně antisemitskou Anglii ne moc přijatelné téma.

Není proto divu, že ve své době nebyla hrána a její první představení se odehrálo až v roce 1662 pod názvem *The Jewes Tragedy, or their fatal and final overthrow by Vespasian and Titus his son, agreeable to the authentick and famous History of Josephus*.

Celý děj se točí okolo snahy Římanů dobýt židovské království, vystupuje zde široká škála fiktivních i historických postav. Ačkoliv tato hra nebyla veřejnosti v tomto období představena, již její napsání hovoří o postupně se měnícím přístupu k příslušníkům židovského národa.

Hra Williama Heminge dokazuje postupně vznikající zájem, i když nepříliš velkého rozsahu, o soudobé Židy a ne pouze o jejich historické předchůdce – staré Izraelity. Otázka uznání či neuznání židovské komunity jako plnohodnotné součásti anglické společnosti pak plně vyplouvá na povrch v 50. letech 17. století, kdy dochází ke střetu

---

⁶⁷ Webster, J.: *The Devil's Law Case* [online]. John Webster's Site, posl. úpravy 27. 9. 2006 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na [www: <http://www.johnwebster.galeon.com/writers_works/law/law_3-2.htm>](http://www.johnwebster.galeon.com/writers_works/law/law_3-2.htm).

tak dlouho uznávané stereotypní představy Žida-zločince s přístupem několika málo učenců obhajujících opačný názor.

Největší podpora přijetí Židů do Anglie však vzešla z iniciativy Olivera Cromwella. Tento politik podporoval znovupřijetí Židů částečně z náboženského idealismu (proroctví druhého příchodu Mesiáše), ale zejména z čistě praktických ekonomických důvodů.

Tolerance Židů byla z hlediska politiky velice chytrým tahem, jelikož Židé byli často hlavními dodavateli zásob či peněz pro potřeby státu (např. Antonio Fernandez Caravajal), což bylo v době občanské války v Anglii pro Cromwella velmi důležité.

Kontrola Židů nad španělským a portugalským obchodem, kontakty s Levantou, Hamburkem, holandskou Západo a Východoindickou společností mohly Anglii přinést velký finanční zisk a prosperitu.⁶⁸

Z důvodu podpory filosemitského hnutí v Anglii přijíždí v říjnu 1655 do Londýna amsterodamský Žid Menasseh ben Israel a odevzdává vládě petici na podporu znovupřijetí Židů.

Originální text petice byl ve francouzském jazyce a obsahoval sedm hlavních bodů, např. přijetí Židů jako normálních občanů; zřízení veřejné synagogy, náboženská tolerance a právo vysvětit hřbitov; právo účastnit se bez omezení obchodu apod.⁶⁹

Na vyřešení této otázky byla zahájena jednání ve Whitehall, v prosinci 1655. Účastníci této konference byli vybráni Oliverem Cromwellem s ohledem na to, aby byli přístupni schválit náboženskou toleranci Židů. Díky značné diferenciaci názorů a také nesouhlasnému postoji veřejnosti jednání nebyla úspěšná a proto bylo shromáždění Cromwellem rozpuštěno.

K vyřešení této otázky nakonec přispělo vypuknutí války se Španělskem v roce 1656. Protože by španělští marranos nemohli v Anglii dále žít jako španělští občané, bylo rozhodnuto, že vyhnání Židů v roce 1290 ztrácí svou platnost a marranos zde mohli oficiálně zůstat jako vyznavači judaismu.⁷⁰

---

⁶⁸ Viz Jacobs, J.: The Jewish Encyclopedia [online]. JewishEncyclopedia.com, 2002 [cit. 2009-03-02].

Dostupné na [www](http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=895&letter=C&search=readmission):

<<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=895&letter=C&search=readmission>>.

⁶⁹ Viz Katz D. S.: The Jews in the History of England 1485-1850. New York, Oxford University Press 1994, s. 116.

⁷⁰ Viz Jacobs, J.: The Jewish Encyclopedia [online]. JewishEncyclopedia.com, 2002 [cit. 2009-03-02].

Dostupné na www:

„Ale malá kolonie Židů v Anglii vděčila za svou existenci Cromwellovi a ne dramatické změně v přístupu křesťanů. Mennaseh selhal ve své snaze změnit názor veřejnosti v nějakém širším rozsahu a kromě několika osobních přátelství, která v Anglii získal, nepovedlo se mu změnit antižidovské předsudky, které zde vyvíjely během staletí.“⁷¹

<<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=895&letter=C&search=readmission>>.

⁷¹ Přeloženo z Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 132-133.

5. Od Whitehall ke konci raného novověku

Od znovupřijetí Židů do Anglie Oliverem Cromwellem až ke sklonku století se postoj vůči Židům nějak zásadně nezměnil. Veřejně mohli vyznávat své náboženství a hlásit se k židovskému původu, nicméně ani ochrana, které se jim dostalo od hlavy státu, neznamenal jejich definitivní přijetí okolím.

S nástupem každého nového panovníka na anglický trůn docházelo k útokům na legální statut Židů a objevovaly se snahy docílit zrušení jejich práv či je dokonce z Anglie úplně vypovědět.⁷²

Nicméně stejné důvody, které přiměly Cromwella zlegalizovat jejich postavení, vedly i ostatní krále k znovu potvrzení jejich práv. Ačkoliv se petice proti Židům často zakládaly na náboženských důvodech, hlavním faktorem těchto stížností byly ekonomické příčiny – konkurence v obchodní sféře.⁷³

Ve srovnání s kontinentem se Židé v Anglii nacházeli v lepší situaci, nežili v uzavřeném ghettu a spíše se pomalu začínali asimilovat s anglickým obyvatelstvem (míšení židovské krve s křesťanskou se také stalo jedním z bodů protestů k Židům).

Minulá předpojatost vůči Židům a stará obviňování jejich národa se stále nevytratila z kázání v kostele, která se úzkoprse držela tradičního přístupu vůči Židům. Jejich síla však nebyla v době zvětšující se sociální tolerance vůči tomuto etniku až tak markantní a spolu se vzrůstajícím důrazem na průmysl, obchod, a objevováním se filosofů jako John Locke apod. ztrácela svou autoritativní povahu z předchozích období.⁷⁴

Z této doby nepochází téměř žádná dramatická produkce vyjadřující se nějakým způsobem k příslušníkům židovského národa.⁷⁵ Příčinou mohlo být snad jejich legalizované postavení v Anglii, stálý ochránářský přístup panovníka k Židům, slábnoucí vliv církve, pro kterou byli stále trnem v oku a celkově postupně se měnící přístup k židovské populaci.

---

⁷² Shapiro, J.: *Shakespeare and the Jews*. New York, Columbia University Press 1996, s. 191.

⁷³ Za Karla II. vystoupil proti Židům např. Thomas Violet, za Jakuba II. se proti nim postavil např. Samuel Hayne.

⁷⁴ Viz Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975, s. 144-151.

⁷⁵ Snad jen hra *Love Triumphant* (1694) od Johna Drydena, kde vystupuje nepřítelů významná postava Žida Sancha.

V roce 1701 napsal George Granville hru *The Jew of Venice* jako adaptaci Shakespearova Kupce benátského (*The Merchant of Venice*). V úvodu zmiňuje:

*„To Day we punish a Stock-jobbing Jew.
A piece of Justice, terrible and strange;
Which, if pursu'd, would make a thin Exchange.“⁷⁶*

Ze Shakespearova Shylocka se stala spíše komická figura židovského lumpa. Ke znovuoživení Shylockovy postavy došlo možná na základě události, která se stala v roce 1697, kdy bylo nařízeno snížení počtu cizinců či Židů v Royal Exchange na dvanáct osob. Rozruch kolem této záležitosti mohl vést k znovuoživení starého tématu.⁷⁷

V komedii *Money the Mistress* 1725, dílo dramatika Thomase Southerne, se objevuje postava Žida Nathana a jiných Židů, opět ale nepříliš velkého významu oproti Shakespearově či Marlowově dílu.

Už v prologu je nastíněna volba postav:

*„This author, for the subject of his play,
does every sect and every nation chuse:
French, Spaniards, Moors and unbelieving Jews!“⁷⁸*

Přívlastek „nevěřící“ Židé odkazuje na odmítnutí víry v Ježíše Krista židovským národem, křesťany odnedávna kritizovaným. Judaismus byl stále určitým znakem vyčleňujícím Židy ze společnosti, a i když jeho vyznávání bylo oficiálně povoleno, stále je to stavělo do role cizinců.

---

⁷⁶ Granville, G.: *The Jew of Venice* [online]. In: *Three Plays: Viz. The She-gallants, a Comedy. Heroick-love, a Tragedy. And The Jew of Venice, a Comedy.* London 1713. 30. 10. 2007 [cit. 2009-01-31], s. 176. Dostupné na [www: <http://books.google.cz/books?id=ph8OAAAAQAAJ>](http://books.google.cz/books?id=ph8OAAAAQAAJ).

⁷⁷ Viz Jacobs, J.: *The Jewish Encyclopedia* [online]. *JewishEncyclopedia.com*, 2002 [cit. 2009-02-04]. Dostupné na www: <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=1502&letter=B&search=1697%20england>.; zmíněno také v Coleman, E.D (ed.): *The Jew in English Drama.* New York, The New York Public Library 1943, s. x-xi.

⁷⁸ Southerne, T.: *Money the Mistress* [online]. In: *Plays : The fate of Capua. The Spartan dame. Money the mistress. A letter from the Earl of Orrey to Thomas Southerne.* London 1774. 4. 1. 2007 [cit. 2009-01-31], s. 178. Dostupné na [www: <http://books.google.cz/books?id=DfkkAAAAMAAJ>](http://books.google.cz/books?id=DfkkAAAAMAAJ).

Ve hře se objevuje na jedné straně stálá nedůvěra k Židům:

*„I had rather trust Mahomet with his paradise,
than those Jews in their dealings with their gaol. I
thought that was the best way to secure my daughter and
my self.“⁷⁹*

Na druhé straně jsou zde ale představeni i z kladného hlediska:

*„Jew: Colonel, do you know any thing of the jewels,
I made up by your order, for Marianna?*

[...]

*Jew: A woman veil'd has just pawn'd 'em to me;
I'm sure they're the same.*

Davilla: Pawn'd to you?

[...]

*Jew: I suspected some roguery and had the woman
rog'd into Jew street. I thought fit to make you ac-
quainted.“⁸⁰*

Tradiční role Židů jako obchodníků či poskytovatelů půjček, kterým není radno věřit, je v ději každopádně přítomna, nicméně upozornění Židem na možnou nekalost v obchodu a snaha jí zabránit narušuje tento klasický přístup k vnímání jejich činnosti.

Ve druhé polovině 18. století napsal Richard Cumberland komedii *The Fashionable Lover* (1772). Podobně jako v předchozí hře zde lze nalézt rozporuplný přístup k Židovi. V promluvách křesťanů stále zaznívá zakořeněný stereotypní náhled na Žida jako lichváře s jasným pohrdavým podtónem:

*„From little Naphthali of St. Mary Axe: when a
man borrows money of a Jew, 'tis a presumption no Chris-*

---

⁷⁹ Southerne, T.: *Money the Mistress* [online]. In: *Plays : The fate of Capua. The Spartan dame. Money the mistress. A letter from the Earl of Orrey to Thomas Southerne. London 1774. 4. 1. 2007* [cit. 2009-01-31], s. 218. Dostupné na [www: <http://books.google.cz/books?id=DfkkAAAAMAAJ>](http://books.google.cz/books?id=DfkkAAAAMAAJ).

⁸⁰ Tamtéž, s. 220-221.

... can be found to lend him any.“⁸¹

Nebo také při ohlašování příchodu židovského ochodníka říká sluha pánovi: „*A little ugly fellow: I believe he's a Jew.*“⁸² Přístup k příslušníkovi židovského národa je touto větou velice jasně vyjádřen.

Řemeslo židovského lichváře je však částečně ospravedlněno rolí, kterou v celé záležitosti sehrál křesťan:

„Mortimer: Bridgemore, you mean.

Colin: Ay, ay, he's at the bottom of the plot; this little

Hebrew's only his jackall.

Mortimer: I comprehend you: Bridgemore; under cover of this Jew, has been playing the usurer with Lord Abberville...“⁸³

Žid v dramatu 18. století není už dále temnou a zlou postavou, která byla vytvářena od středověku a vrcholila v alžbětinské době. Stává se buď komickou figurkou vzbuzující posměch, nebo obchodníkem, jehož prohnalost ale zdaleka nedosahuje takových obludných rozměrů jako dříve, anebo do třetice se objevují hry obhajující Židy a rušící tradiční stereotypní názory. Na přelomu 18. a 19. století už není postava dobrého Žida ničím novým.⁸⁴

Tento obraz jevištního Žida poměrně dobře odráží postupně se měnící pohled společnosti, která je schopna Židy sice postupně přijímat mezi sebe, ale stále si uchovává staré zažitě předsudky, jež různými způsoby vyplouvají na povrch.

Mezi náhlé vypuknutí protestů vůči Židům patří reakce na The Jew Bill nebo jinými slovy Jewish Naturalization Act v roce 1753. Šlo o udělení občanství Židům, kteří se

---

⁸¹ Cumberland, R.: *The Fashionable Lover* [online]. London, W. Griffin 1772. 31. 7. 2007 [cit. 2009-01-31], s. 16. Dostupné na [www: <http://books.google.cz/books?id=UE4JAAAAQAAJ>](http://books.google.cz/books?id=UE4JAAAAQAAJ).

⁸² Tamtéž, s. 31.

⁸³ Tamtéž, s. 16.

⁸⁴ Koncem 18. století se objevuje nový typ Žida dobráka nebo i Žida hrdiny v dramatu, např. *Nathan the Wise*, *The Jew*; počátkem 19. století *The Jew of Mogadore* atd. Více v: Coleman, E. D (ed.): *The Jew in English Drama*. New York, The New York Public Library 1943, s. xii-xiii.

nenarodili v Anglii, ale žili zde. V té době počet Židů žijících v Anglii vzrostl téměř na osm tisíc a jejich ekonomická role ve státě byla nezanedbatelná.⁸⁵

Poskytovali státu jednu dvanáctinu národního zisku a jejich podíl na zahraničním obchodu dosahoval výše jedné dvacetiny,⁸⁶ což jsou hodnoty pro vládu opravdu nepřehlédnutelné. Židé, kteří nebyli narozeni v Anglii, nemohli vlastnit půdu a i jiné majetkové záležitosti pro ně byli často hůře dostupné, protože měli statut cizinců.

Návrh na udělení občanství Židům – cizincům prošel Horní sněmovnou bez problémů, v Dolní sněmovně se objevily strany Tóriů protesty, ale nakonec byl The Jew Bill přijat.

Přijetí tohoto zákona zdvihlo vlnu nesouhlasu veřejnosti a parlamentu byly posílány petice na jeho zrušení. Na veřejných místech se objevovaly plakáty ostře vystupující proti udělení občanství dalším Židům, spolu s nimi také množství pamfletů, článků v novinách apod.

V roce 1754 byl nakonec tento zákon zrušen a objevily se dokonce pokusy zrušit zákon z roku 1740, který uděloval občanství Židům žijícím v koloniích.⁸⁷

Toto náhlé propuknutí antisemitismu bylo v době stále se zvyšující tolerance docela nečekané a po odvolání tohoto zákona veřejná debata skončila stejně rychle, jako začala. Podobné projevy antisemitismu a násilí přerušovaly příznivé a tolerantní období pro Židy v celé Západní Evropě, nebylo to tedy úplnou výjimkou.⁸⁸

Ukázalo to opět na sílu stereotypů a zakořeněných zvyklostí, které provázely společnost od počátku jejího vzniku a které byly v lidech i přes měnící se dobu stále uloženy.

---

⁸⁵ Viz Shapiro, J.: *Shakespeare and the Jews*. New York, Columbia University Press 1996, s. 196.

⁸⁶ Viz Jacobs, J.: *The Jewish Encyclopedia* [online]. *JewishEncyclopedia.com*, 2002 [cit. 2009-02-04]. Dostupné na [www: <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=375&letter=E#965>](http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=375&letter=E#965).

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Viz Shapiro, J.: *Shakespeare and the Jews*. New York, Columbia University Press 1996, s. 196-197.

6. 19. století – boj za rovnoprávnost

Neúspěch zákona z roku 1753 The Jew Bill byl pro židovskou část populace zklamáním v boji za jejich práva. Nicméně vývoj na konci 18. století - sílící snaha o prosazení občanských a politických práv pod francouzským vlivem – přispíval ke snaze prosadit rovnoprávnější postavení.

K posílení těchto snah přispělo uznání občanských práv římských katolíků v Anglii v roce 1829; od roku 1830 se úsilí získat stejné postavení pro Židy stále stupňovalo.⁸⁹ Tento boj za zrovnoprávnění trval s menšími pauzami 60 let, až v roce 1890 získali Židé stejná práva jako ostatní Angličané.

K povolení výkonu veřejných funkcí, přístupu do úřadů a odbourávání různých omezení pro příslušníky židovského národa docházelo postupně.

V roce 1835 nastoupil k výkonu své funkce první židovský šerif. O dvacet let později se David Salomons stal židovským starostou Londýna a v roce 1858 byl za člena parlamentu zvolen první Žid Baron Lionel de Rothschild, který usedl na své místo po jedenáctileté při, zda může být členem parlamentu či nikoliv. Přísaha, kterou skládal každý člen parlamentu, totiž obsahovala slova: „on the true faith of a Christian“. Po jedenáctiletém sporu, zda se Baron Lionel de Rothschild může ujmout svého úřadu, byla tato problémová pasáž nahrazena větou: „so help me, Jehovah“.⁹⁰

V roce 1870 byl přijat The University Test Act, který odstranil poslední překážky v působení židovských učitelů nebo studentů na univerzitách; roku 1874 se konzervativec Benjamin Disraeli stává prvním mužem ve vládě; ve 2. polovině 19. století proniklo zrovnoprávnění Židů opravdu do všech oblastí jejich života.⁹¹

S proniknutím Židů na přední posty důležitých státních úřadů, získáním stejných práv v ekonomické, politické a kulturní sféře už nic nebránilo postupné a definitivní

---

⁸⁹ V roce 1830 podepsalo asi 2000 liverpoolských obchodníků i jiných lidí petici, která byla vládě předložena panem Huskissonem.

⁹⁰ Viz Jacobs, J.: The Jewish Encyclopedia [online]. JewishEncyclopedia.com, 2002 [cit. 2009-02-04]. Dostupné na [www](http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=375&letter=E&search=england):

<<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=375&letter=E&search=england>>.

⁹¹ Seznam výnosů anglického parlamentu vztahující se k Židům v Jacobs, J: The Jewish Encyclopedia [online]. JewishEncyclopedia.com, 2002 [cit. 2009-02-04]. Dostupné na www:

<<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=752&letter=A>>.

asimilaci s ostatními spoluobčany. Lze však během šedesáti let úplně opustit po staletí přetrvávající přístup anglické společnosti k této v mnoha směrech odlišné skupině? Je možné onu odlišnost postupně vymazat z povědomí lidí a změnit zažitý, i když postupně se proměňující stereotypní pohled raně novověké společnosti na pohled pokrokového moderně přemýšlejícího člověka 19. století? Z větší části se tato proměna zcela jistě uskutečnila, ale protože stereotypy a předsudky jsou mnohem silnější a stálejší než lidé sami, jejich stopy lze ve společnosti stále nalézt.

Literatura 19. století i přes velké politické, ekonomické, kulturní a náboženské změny, které nastaly ve prospěch židovského obyvatelstva, si stále udržela svůj dvojaký přístup k literárnímu typu Žida – jeho zobrazení buď jako úplného zločince nebo naopak přehnaně ctnostného člověka.

Tento antagonismus se často objevuje i v dílech jednoho autora – Maria Edgeworth, Charles Dickens, kteří svou dřívější negativní postavu Žida nahradili v pozdější produkci židovskou postavou naprosto opačného typu.

Negativní obraz Žida má všeobecně v literatuře začátku 19. století větší zastoupení než v pozdějších letech, což jistě souvisí s postupným zrovnoprávňováním a také snahou realistických autorů o co nejpravdivější vyličení společnosti.

Román Ivanhoe od Waltera Scotta z roku 1819 kopíruje tradiční pojetí Žida podle předlohy Shylocka aj. Bohatý starý Žid Izák – lichvář a jeho krásná, téměř andělská dcera Rebeka – „to přece není žádná Židovka. To je hotový andělíček s nebes!“⁹² – patří mezi ústřední postavy.

„Žid byl uveden bez obřadností. Blížil se bázlivě a nesměle, s pokornými a hlubokými poklonami. Byl to vysoký, hubený stařec, který jako by stálým klaněním pozbyl mnoho skutečné své výšky. Ubíral se nyní k nižší části stolu. Jeho ostré a pravidelné rysy, orlí nos, pronikavé oči, vysoké vráscité čelo a dlouhý šedý vlas i vous byly by snad působily příjemným dojmem, kdyby nebyly znakem rasy, kterou v těchto temných dobách lehkověrný a předpojatý prostý lid opovrhoval a kterou chamtivá a loupeživá šlechta pronásledovala. A možná, že právě touto nenávisť a pronásledováním se u této rasy vyvinul národní charakter, v němž bylo – mírně řečeno – mnoho nízkého a nepříjemného.“⁹³

---

⁹² Scott, W.: Ivanhoe. Praha, Státní nakladatelství dětské knihy 1956, s. 48.

⁹³ Tamtéž, s. 116.

Walter Scott zachovává všechny předsudky, které ve středověku ale i později o Židech kolovaly. Přirovnání Židů k nevěřícím psům, obřezancům, proklatému plemeni nebo zkazky typu: „*proklatých pohanů, ale ještě proklatějších Židů*“⁹⁴ poukazují na hlubokou nenávist šířící se odpradávná mezi lidmi. Tento nenávistný postoj křesťanů, ač v 19. století již nepříliš aktuální, byl však stále zajímavým tématem pro Scottovy početné čtenáře.

Vztah křesťanů k Židům, charakterové vlastnosti Izáka a Rebeky, lidská tvář Žida apod. se věrně drží Shakespearovy předlohy – Kupce benátského. Dobrým příkladem je například Izákovo rozhodování mezi vlastním prospěchem a jeho dcerou: „...*a zanechal Žida, aby hned děkoval Bohu za své osvobození a hned zas bědoval nad zajiťím dcery a nad osudem, který ji asi čeká – podle toho, jak v něm nabývaly vrchu city sobecké nebo otcovské.*“⁹⁵

Na rozdíl od Kupce benátského, příp. Maltského žida, se v románu Ivanhoe často objevuje i hodnocení negativního postoje k Židům. Předsudky proti Židům jsou charakterizovány jako fanatické. Při debatě o Rebečině čarovném a zázračném umění vyléčit nemocné, kdy je kladeno do souvislosti povolání lékaře a čarodějných praktik, je Rebeka obhajována: „*Vždyť je tolik židovských lékařů a nemluvíme o nich jako o čarodějích, třebaže někdy léčí se zázračnými výsledky.*“⁹⁶

Lidé si na počátku 19. století uvědomovali nesmyslnost starých pověr a pomluv vztahujících se na Židy. Ale vzhledem k dlouhé cestě k jejich zrovnoprávnění stále byli sociální skupinou, která se v mnohém odlišovala a nebyla plně přijata do společnosti.

Žid byl odpradávná nepřítel, vůči kterému se společnost vymezovala a mohla s ním tak spojovat všechny zlé a nešťastné události, které se udály. Tuto funkci ovšem nezastávali pouze Židé, statut nepřitele společnosti měli i jiní: „*Ani si mne, členu svobodného cechu, nevšimli! Jako bych byl otrok, Turek nebo židovský obřezanec jako oni sami!*“⁹⁷

V roce 1838 se objevuje další literární zpodobnění Žida v postavě Fagina v díle Oliver Twist od Charlese Dickense. Fagin ztělesňuje mnoho typických znaků, které Židům literární a zejména dramatická produkce přisoudila. Je popsán jako ten

---

⁹⁴ Scott, W.: Ivanhoe. Praha, Státní nakladatelství dětské knihy 1956, s. 376.

⁹⁵ Tamtéž, s. 225.

⁹⁶ Tamtéž, s. 389.

⁹⁷ Tamtéž, s. 415.

nejpodlejší tvor schopný všech činů od drobných krádeží až po vraždu, je nečestný, zbabělý, zlý, lakomý, téměř ďábel.

„Dlažbu pokrývala silná vrstva bláta a nad ulicemi visela černá mlha; lenivě se snášel mrholivý déšť a všechno bylo na dotek studené a slizké. Noc se zdála jako stvořená k tomu, aby se na takového tvora, jako byl žid, přímo patřilo být venku. Jak vypadal ten ohyzdný stařec jako nějaký odporný plaz, zrozený z kalu a tmy, jimiž se ubírá a slídí nocí v honbě za nějakým tučným odpadkem, aby se nakrmil.“⁹⁸

Dickens stvořil ve své knize celou škálu postav z londýnského podsvětí, které ve své zločinné podstatě nebyly o nic lepší než Fagin. Nicméně vytrvalost, se kterou je poukazováno na Fagina jako na zločinného Žida s ďábelskou náturou a zdůrazňování jeho židovského původu, ho staví nad všechny ostatní. *„Třeba je to vtělený ďábel, a třeba na mě býval horší než ďábel...“⁹⁹*

Této charakteristice přispívá i popis ohyzdných šklebů, zlotřilých úsměvů a jiných výrazů v obličejí Fagina vždy všudypřítomných. Že se tyto charakterové a fyzické vlastnosti nevztahují pouze na určitého jedince, ale lze se přisoudit i ostatním příslušníkům tohoto původu, ukazuje přítomnost dalšího židovského zločinného komplice: *„Na toto zavolání se objevil jiný žid - mladší než Fagin, ale vzezření téměř stejně podlého a odpudivého.“¹⁰⁰*

Celkový negativní obraz Žida ještě umocňuje kontrast s nevinností Olivera Twista, jenž byl zatažen do zločinecké bandy a ze kterého měl Fagin vychovat člověka stejného typu, jako byl on sám.

Dickensova černá a zlá postava Fagina, spíše monstra než člověka, představuje negativní podobu Žida, na jakou byli lidé dobře zvyklí a která jim byla v literatuře či dramatu velice často prezentována v nepříliš velkých obměnách. Dickens apeloval na již zažitě povědomí lidí o tomto tématu, ale i díky jeho pozdějšímu románu *Our Mutual Friend* a židovské postavě Mr Riaha¹⁰¹ je jasné, že obraz Žida-monstra je spíše ozvěnou minulých staletí a nemůže názorově ještě přetrvávat.

---

⁹⁸ Dickens, Ch.: *Oliver Twist*. Praha, Odeon 1966, s. 158.

⁹⁹ Tamtéž, s. 390.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 126.

¹⁰¹ O srovnání těchto dvou děl více v: Cohen, D. - Heller, D.: *Jewish Presences in English Literature*. Montreal&Kingston, McGill-Queen's University Press 1990, s. 40-60.

Poslední dílo, jehož bych se alespoň pár slovy ráda dotkla, bylo napsáno Thomasem Hardym až koncem 19. století. Neblahý Juda (1895) neobsahuje žádnou z předchozích diskutovaných postav a nelze s určitostí říci, že se židovské problematiky vůbec dotýká. Záleží velmi na interpretaci a úhlu pohledu.

Nejen jméno Juda, které připomíná příslušníka židovského národa, ale i děj samotný naznačuje paralelu s tímto národem. Putování Judy a Sue, druha a družky nežijících v manželství, je podobné osudům Židů opakovaně vyháněných a hledajících bezpečné útočiště pro svůj život. Jejich odlišnost je předurčuje ke stejnému údělu – putovat od města k městu a najít bezpečné útočiště skryté před přílišnou zvědavostí těch, kteří je nakonec vyhnali odevšad. „*A proč tam nesmíme jet tati? Protože se na nás snesl mrak, ačkoli jsme nikomu neublížili, nikoho nepodplatili, nikoho neokradli.*“¹⁰²

Judova existence byla již od jeho dětství pokládána za zbytečnou, stal se brzy sirotkem a pro příbuzné přítěží. „*Juda patří k onomu druhu lidí, kteří jsou zrozeni k velkému utrpení, než nad jejich marným životem spadne opona na znamení, že je s nimi zase všechno v pořádku.*“¹⁰³

Jeho rozdílné chování, myšlení a cíle ho od mala odlišovaly od ostatních lidí a stavěly ho trochu stranou podobně jako Židy. Ač se celkový dojem příběhu přibližuje židovskému osudu, nelze zde najít nějaké přímé tvrzení dokazující tento názor, spíš naopak, i když je to opravdu výjimkou: „*Vzhledem k tomu, že nejsme potomky Židů, řekla bych, že už máme Jeruzaléma ažaž.*“¹⁰⁴

Román Neblahý Juda ukazuje, jakým směrem se mohlo literární zpracování Žida zabývat. Spíše v náznacích, s určitými shodnými rysy a podobnostmi s minulostí jejich předků se odehrával příběh lidí židovského původu, kteří svůj dlouhý boj napříč staletími vyhráli a zařadili se po bok ostatních plnoprávných anglických občanů.

---

¹⁰² Hardy, T.: Neblahý Juda. Praha, Odeon 1975, s. 311.

¹⁰³ Tamtéž, s. 24.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 113.

ZÁVĚR

Postoj anglické společnosti k židovské komunitě se vyznačoval stálostí a neměnností; proměna přístupu k Židům byla pomalá a často se vracela ke starým osvědčeným „pravdám“, jež mělo obyvatelstvo pevně zažité.

Postavení Židů v sociální struktuře bylo však značně proměnlivé. Z cizinců stojících spíše na okraji společnosti se mnohdy vypracovali až na významné osoby hrající důležitou roli v ekonomické sféře a chráněné samotným panovníkem země.

Tento fakt také přispíval k negativnímu přístupu ke členům židovské komunity z důvodu silné obchodní konkurence, kterou se stali pro domácí obchodníky.

Jejich bohatství přispívalo k všeobecné nenávisti vůči tomuto etniku a s přispěním církve, ať katolické či protestantské, se stále udržoval středověký obraz Žida jako opovržení hodné osoby nečistých úmyslů, jež je schopná jakéhokoliv činu a nebezpečná svým lstivým založením pro své okolí.

Tato vytvořená charakteristika se v průběhu raného novověku pevně zakořenila v dramatické produkci a udržovala tak stále živý obraz Žida-zločince navzdory tomu, že se Židé postupně více a více začleňovali do společnosti jako plnoprávní občané, kterými se stali na konci 19. století.

Spolu s negativním stereotypem Žida prezentovaným v raně novověkých hrách často také docházelo i ke kritice nekřesťansky se chovajících křesťanů, čímž se v podstatě stíral rozdíl mezi křesťany a Židy.

Už v 17. století, ale ve větší míře v 18. století proniká do dramatu filosemitismus. Objevuje se zde dvojaký přístup k Židům; snaha zastat se této komunity, ukázat je i z opačného pohledu a očistit je od všeobecně přijímaných předsudků. Vedle toho ale stále přetrvává tradiční zobrazování Žida jako neúprosného lichváře, zločince a ďábla – zkrátka podlého a zlého člověka.

K vyústění antisemitských nálad ve společnosti hluboce zakořeněných docházelo většinou náhle s objevením se nějakého zákona týkajícího se Židů či případem typu Rodrigo Lopez. Po ukončení celé záležitosti pak zájem veřejnosti upadl stejně rychle, jako začal. Tyto události byly často inspirací pro autory dramatických her či literárních děl a jejich ozvěny jsou v nich prokazatelně přítomny.

Ačkoliv měly drama a literatura velký vliv na značně pokroucený obraz Žida v myslích lidí, původní podnět pro sepsání takto zaměřeného díla pocházel hlavně ze společnosti samotné.

Stereotypní pojetí Žida vytvořené v období středověku procházelo během staletí určitými proměnami, hlavní rámec však zůstal zachován. Dramatické a literární ztvárnění této záležitosti rozhodně značnou měrou přispělo k uchování a přetrvání tohoto stereotypu.

I když postupná tendence k úplnému přijetí Židů do anglické společnosti a uznání jejich práv se dočkala v 19. století svého naplnění, literární pojetí Žida si uchovalo od svého vzniku až do tohoto období zlověstně stejný a statický obraz.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Literatura

Berek, P.: The Jew as Renaissance Man. *Renaissance Quarterly*, sv. 51, č. 1, 1998, s. 128-162. Dostupné na www: <<http://www.jstor.org/pss/2901665>>.

Bronstein, H.: Shakespeare, the Jews, and The Merchant of Venice. *Shakespeare Quarterly*, sv. 20, č. 1, 1969, s. 3-10. Dostupné na www: <<http://www.jstor.org/pss/2868968>>.

Cohen, D. - Heller, D.: *Jewish Presences in English Literature*. Montreal&Kingston, McGill-Queen's University Press 1990.

Cohen, D.: The Jew and Shylock. *Shakespeare Quarterly*, sv. 31, č. 1, 1980, s. 53-63. Dostupné na www: <<http://www.jstor.org/pss/2869369>>.

Coleman, E. D (ed.): *The Jew in English Drama*. New York, The New York Public Library 1943.

Glaser, E.: *Judaism without Jews: Philosemitism and Christian Polemic in Early Modern England*. New York, Palgrave Macmillan 2007.

Glassman, B.: *Anti-semitic Stereotypes without Jews: Images of the Jews in England 1290-1700*. Detroit, Wayne State University Press 1975.

Greenblatt, S.: *William Shakespeare: velký příběh neznámého muže*. Praha, Albatros 2007.

Hales, J. W.: Shakespeare and the Jews. *The English Historical Review*, sv. 9, č. 36, říjen 1894, s. 652-661. Dostupné na www: <<http://www.jstor.org/pss/547564>>.

Jacobs, J.: The Jewish Encyclopedia [online]. JewishEncyclopedia.com, 2002 [cit. 2009-02-04]. Dostupné na www: <<http://www.jewishencyclopedia.com/index.jsp>>.

Katz, D.S.: The Jews in the History of England 1485-1850. New York, Oxford University Press 1994.

Klusáková, L. a kol.: Namísto úvodu: „My” a „oni” – náčrt teoretické reflexe problematiky. In: Obraz druhého v historické perspektivě. Praha, Karolinum 2003.

Shapiro, J.: Shakespeare and the Jews. New York, Columbia University Press 1996.

Smith, W.D.: Shakespeare's Shylock. Shakespeare Quarterly, sv. 15, č. 3, 1964, s. 193-199. Dostupné na www: <<http://www.jstor.org/pss/2868324>>.

Prameny

Cumberland, R.: The Fashionable Lover [online]. London, W. Griffin 1772. 31. 7. 2007 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na www: <<http://books.google.cz/books?id=UE4JAAAAQAAJ>>.

Dickens, Ch.: Oliver Twist. Praha, Odeon 1966.

Fletcher, J. - Massinger, P.: The Custom of the Country [online]. FullBooks.com, posl.úpravy 24. 7. 2008 [cit. 2009-03-01]. Dostupné na www: <<http://www.fullbooks.com/Beaumont--Fletcher-s-Works-1-of-10--The.html>>.

Granville, G.: The Jew of Venice [online]. In: Three Plays: Viz. The She-gallants, a Comedy. Heroick-love, a Tragedy. And The Jew of Venice, a Comedy. London 1713. 30. 10. 2007 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na www: <<http://books.google.cz/books?id=ph8OAAAAQAAJ>>.

Hardy, T.: Neblahý Juda. Praha, Odeon 1975.

Heminge, W.: The Jews' Tragedy. In: Morley, C.A.: The Plays and Poems of William Heminge. Madison, Fairleigh Dickinson University Press 2006.

Chaucer, G.: Canterburské povídky. Praha, Naše vojsko 1956.

Marlowe, Ch.: Maltský žid. In: Bejblík, A. - Hornát J. - Lukeš, M.: Alžbětinské divadlo: Shakespearovi předchůdci. Praha, Odeon 1978, s. 255-299.

Scott, W.: Ivanhoe. Praha, Státní nakladatelství dětské knihy 1956.

Shakespeare, W.: Kupec benátský. Praha, Torst 1999.

Shakespeare, W.: Macbeth [online]. The Literature Page, posl. úpravy 8. 3. 2005 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www:
<http://www.literaturepage.com/read/shakespeare_macbeth.html>.

Shakespeare, W.: King Henry IV [online]. The Literature Page, posl. úpravy 8. 3. 2005 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www:
<<http://www.literaturepage.com/read/shakespeare-henry-iv-part1.html>>.

Shakespeare, W.: Much Ado about Nothing [online]. The Literature Page, posl. úpravy 8. 3. 2005 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www:
<<http://www.literaturepage.com/read/shakespeare-much-ado-about-nothing.html>>.

Shakespeare, W.: The Tragedy of King Richard II [online]. The Literature Page, posl. úpravy 8. 3. 2005 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www:
<<http://www.literaturepage.com/read/shakespeare-king-richard-ii.html>>.

Shakespeare, W.: Two Gentlemen of Verona [online]. The Complete Works of William Shakespeare, posl. úpravy 13. 11. 2000 [cit. 2009-02-27]. Dostupné na www:
<http://shakespeare.mit.edu/two_gentlemen/full.html>.

Southerne, T.: Money the Mistress [online]. In: Plays : The fate of Capua. The Spartan dame. Money the mistress. A letter from the Earl of Orrey to Thomas Southerne. London 1774. 4. 1. 2007 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na www: <<http://books.google.cz/books?id=DfkkAAAAMAAJ>>.

Webster, J.: The Devil's Law Case [online]. John Webster's Site, posl. úpravy 27. 9. 2006 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na www: <http://www.johnwebster.galeon.com/writers_works/law/law_index.htm>.

Wilson, R.: The Three Ladies of London [online]. FullBooks.com, posl. úpravy 24. 7. 2008 [cit. 2009-01-31]. Dostupné na www: <<http://www.fullbooks.com/A-Select-Collection-of-Old-English-PlaysVolx54484.html>>.

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Kubisová Hana

Název katedry a fakulty: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,
Katedra historie

Název bakalářské práce: Text a kontext: Obraz Žida v raně novověké anglické literatuře (Text and Context: The Image of the Jew in Early Modern Literature)

Vedoucí diplomové práce: doc. Mgr. Jaroslav Miller, M.A., Ph.D.

Počet znaků: 93 002

Počet titulů použité literatury: 32

Klíčová slova: Židé, stereotypy, raně novověká anglická literatura

Stručná charakteristika práce: Tato práce se zabývá obrazem Žida v anglické literatuře od středověku až po 19. století. Hlavní důraz je kladen na období raného novověku. Je zde ukázáno stereotypní vnímání židovského obyvatelstva anglickou společností, přetrvávání těchto předsudků v anglické literatuře a základní historické souvislosti týkající se působení Židů v Anglii v tomto období.

RESUMÉ

Text and Context: The Image of the Jew in Early Modern Literature

This work deals with the image of the Jew in English literature from the Middle Ages to the 19th century; the main stress is put on early modern period. It shows stereotypical perception of Jewish people by English society, the persistence of the prejudice in English literature and the fundamental historical events related to the Jews in England in this period.

The arrival of the first Jews to England is dated to the second half of the 11th century, the time, from which the attitude of the English society towards this very different ethnic group was formed and developed.

Although their presence in this country was interrupted by their expulsion in 1290 and officially not permitted until 1656, we cannot speak about the absolute disappearance of the Jews from England.

This fact itself was derived from the production of literature and drama of the time, which covered a wide range of society and often put some fixed and predominantly wrong ideas in people's minds. The negative attitude towards the Jews was also formed by the behaviour of Catholic Church as well as Church of England.

Literary representation of the Jew was created basically on myth, a lot of fixed ideas, stereotypes and cliché that were very different from the real historical facts.

The Jewish stereotype, which originated in the Middle Ages, was changing through the centuries, but the basic elements remained the same and his image in drama and literature definitely helped to preserve this stereotype.

Although the progressive tendency towards the definitive acceptance of the Jews to the society and the admission of their laws came true in the 19th century, the literary representation of the Jew kept depressingly uniform and static image from his origin until this time.